

مرکز اطلاع‌رسانی و کتابخانه مرکزی

نشریه تازه‌های اطلاع‌رسانی

و مهارت‌های اطلاع‌یابی

شماره ۴۹ - تابستان ۱۳۹۸، ISSN: 1684-7989

✍ علم‌سنجی
زهره عباسی

✍ میزان استفاده از کتاب‌های لاتین
خریداری شده در کتابخانه‌های دانشگاه
فردوسی مشهد
هادی هراتی

✍ بررسی میزان هماهنگی مجموعه
کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی مشهد
از نظر تعداد و موضوعات با نیازهای
آموزشی دانشجویان در مقاطع و
رشته‌های مختلف تحصیلی
مریم رفیع

✍ منابع آموزشی آزاد: چستی و کج
کاربرد آن در دانشگاه‌ها و نقش
کتابخانه‌ها در آن
سوره شعاعی، بهار قادری

✍ کتابشناسی گزیده توصیفی
منابع مرجع فارسی ۱۳۹۷
بخش مرجع مرکز اطلاع‌رسانی
و کتابخانه مرکزی
محمود صدیقی

◆ سردبیر: دکتر زهره عباسی

◆ صاحب امتیاز: مرکز اطلاع‌رسانی و کتابخانه مرکزی

علم‌سنجی^۱

علم‌سنجی، یا دانش اندازه‌گیری علم، سعی دارد علم و برون‌دادهای پژوهشی علمی را با استفاده از داده‌های کمی مربوط به تولید، توزیع و استفاده از متون علمی، توصیف کرده و ویژگی‌های آن را مشخص کند. این فرآیند به منظور برنامه‌ریزی، سیاست‌گذاری، توسعه و آینده‌نگری علمی و پژوهشی کاربرد دارد (دایره‌المعارف بین‌المللی علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۲۰۰۳). علم‌سنجی عمدتاً با استفاده از شاخص‌های معتبر و روش‌های کمی و مبتنی بر داده‌های مربوط به تحلیل‌های استنادی (مانند ضریب تأثیر نویسندگان، مقالات، مجلات، و...) انجام می‌گیرد تا کیفیت و اثربخشی برون‌دادهای پژوهشی را مورد سنجش قرار دهد.

شاخص‌های علم‌سنجی

برای ارزیابی کیفیت و اثربخشی برون‌دادهای علمی و پژوهشی که از سوی برخی سازمان‌های دانشگاهی و پژوهشی ایجاد شده و مورد توافق همگانی (بین‌المللی) قرار گرفته‌اند. با استفاده از این شاخص‌ها، هم برون‌دادهای علمی مانند مجلات، مقالات و هم پژوهشگران (نویسندگان مقالات) به لحاظ میزان و کیفیت اثربخشی خود مورد ارزیابی قرار می‌گیرند. هرچند که برخی از این شاخص‌ها محدودیت‌هایی دارند اما شاخص ضریب تأثیر بیشترین کاربرد را دارد. دانشگاه فردوسی مشهد نیز همچون بسیاری از دانشگاه‌های ایرانی و بین‌المللی شاخص ضریب تأثیر را مورد استفاده قرار می‌دهد.

هدف‌ها

۱. کمک به ارتقای کمیت و کیفیت برون‌دادهای علمی دانشگاه فردوسی مشهد در راستای تحقق برنامه راهبردی دانشگاه، و همسو با نقشه جامع علمی کشور.
۲. شفاف‌سازی معیارها و فرآیند ارزیابی و رتبه‌بندی پژوهشگران، مجلات علمی و مقالات منتشر شده دانشگاه فردوسی مشهد.
۳. توسعه و ارتقای الگوهای ارتباطات و همکاری‌های علمی میان دانشمندان و پژوهشگران دانشگاه در سطح درون‌دانشگاهی و برون‌دانشگاهی (ملی و بین‌المللی).
۴. کمک به ارتقای فرهنگ دانشگاه نسبت به ارزش فعالیت‌های مرتبط با علم‌سنجی و ارتقاء رتبه دانشگاه؛

وظایف این اداره در سه بخش و به شرح ذیل می‌باشد:

الف: ارزیابی دانشگاه و مراکز وابسته

۱. پایش مستمر کمیت و کیفیت بروندهای علمی و پژوهشی دانشگاه فردوسی مشهد با استفاده از روش‌ها و شاخص‌های مطرح علم سنجی.
۲. شناسایی ظرفیت‌های پژوهشی دانشگاه فردوسی مشهد در راستای توسعه و تقویت پژوهش‌های مشترک گروهی، بین رشته‌ای و چندرشته‌ای
۳. به اشتراک گذاری یافته‌ها و گزارشهای تحلیلی مرتبط با علم‌سنجی با سایر مراکز علم‌سنجی در دانشگاه‌های داخل و خارج.
۴. نظارت بر درستی و یکدستی داده‌های فعالیت‌های علمی- پژوهشی دانشگاه برای ورود به پایگاه‌های اطلاعات علمی اعضای هیات علمی دانشگاه.
۵. ترسیم نقشه تولیدات علمی دانشگاه بر اساس تحلیل موضوعی تولیدات و بر اساس مؤلفه‌های نویسنده، دانشکده و دانشگاه
۶. تحلیل استنادی بروندهای علمی- پژوهشی دانشگاه و و ارائه گزارش وضعیت علمی دانشگاه شامل موارد زیر:

الف: ارزیابی و امتیاز دهی کمی مستمر تولیدات علمی دانشگاه فردوسی مشهد.

- ب: شناسایی نویسندگان، مجله‌ها و مقالات دارای ضریب تأثیر مناسب در حوزه‌های موضوعی مورد توجه دانشگاه.
- ج: محاسبه ضریب h-index برای نویسندگان، موضوعات، سازمان‌های دانشگاهی و پژوهشی در سطح استان.
- د: مشخص کردن خط زمانی (Time line) یک حوزه پژوهشی در دانشگاه.
- ه: شناسایی و ارزیابی الگوهای ارتباطات و همکاریهای علمی میان پژوهشگران دانشگاه فردوسی مشهد و نیز با سایر پژوهشگران.

و: شناسایی و ارزش گذاری همایش‌ها و مجامع ملی و بین المللی.

۷. رصد نظام‌های علم‌سنجی داخلی و خارجی و ارائه مشاوره به حوزه‌های مربوطه.
۸. بازنگری در شاخص‌های علم‌سنجی به منظور نرمال‌سازی و بومی‌سازی آنها در همخوانی با سیاست‌ها و نیازهای دانشگاه.

۹. آگاهی‌رسانی در مورد فعالیت‌های اداره علم‌سنجی که منجر به ارتقاء رتبه دانشگاه می‌شود؛

۱۰. برگزاری جلسات مستمر اداره و گزارش به معاونت پژوهشی دانشگاه.

۱۱. سایر وظایف محوله از سوی معاونت پژوهشی دانشگاه.

ب: ارزشیابی مجلات علمی داخلی و خارجی

۱۲. پایش اعتبار مجلات داخلی و خارجی مورد درخواست پژوهشگران دانشگاه شناسایی، ارزیابی و رتبه‌بندی مجله‌های علمی دانشگاه و سایر مجله‌های علمی داخلی و بین‌المللی بر اساس روش‌ها و شاخص‌های استاندارد معتبر

۱۳. کمک در جهت نمایه‌سازی مجلات علمی دانشگاه در نمایه‌های معتبر بین‌المللی.

۱۴. ارائه مشاوره‌های لازم جهت ارتقای سطح کیفی آنها.

ج: ارزشیابی پژوهشگران

۱۵. ارزیابی و معرفی اعضای هیأت علمی، دانشجویان و پژوهشگران فعال دانشگاه‌ها در زمینه انتشار مقالات به معاونت تحقیقات و فناوری دانشگاه و سایر سازمان‌ها در سطح استان و کشور به منظور معرفی در هفته پژوهش و سایر مناسبت‌های علمی مانند جشنواره‌ها.

۱۶. مشاوره به اعضای هیأت علمی جهت ارتقای کیفی دستاوردهای پژوهشی و بالا بردن h-index.

۱۷. برگزاری کارگاه‌های آموزشی و سخنرانی‌های علمی در جهت توانمندسازی اعضای هیأت علمی، پژوهشگران، دانشجویان، مدیران و کارشناسان در زمینه مبانی، مفاهیم و روش‌های نوین علم‌سنجی بر اساس مبحث پیشگفته و اهمیت بحث علم‌سنجی در دانشگاه‌ها و مراکز پژوهشی ایران، دانشگاه فردوسی مشهد نیز در یک اقدام عملی واحد علم‌سنجی دانشگاه را در محل مرکز اطلاع‌رسانی و کتابخانه مرکزی مستقر کرده تا با استفاده از دانش تخصصی کتابداران به صورت هدفمند و علمی این مباحث را پیگیری نماید.

منابع و مآخذ

- عصاره، فریده؛ عباس حری (۱۳۸۸). از کتاب‌سنجی تا وب‌سنجی: تحلیلی بر مبانی، دیدگاه‌ها، قواعد و شاخص‌ها. تهران: نشر کتابدار.
- نوروزی چاکلی، عبدالرضا (۱۳۹۰). آشنایی با علم‌سنجی (مبانی، مفاهیم، روابط و ریشه‌ها). تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی (سمت).

◆ میزان استفاده از کتاب‌های لاتین

خریداری شده در کتابخانه‌های

دانشگاه فردوسی مشهد

کهای هراتی، دکتری علم اطلاعات و دانش‌شناسی، مرکز اطلاع‌رسانی و کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی مشهد

چکیده

هدف اصلی این پژوهش بررسی میزان استفاده از کتاب‌های لاتین بخش امانت کتابخانه‌های دانشگاه فردوسی مشهد که در فاصله سال‌های ۱۳۸۲ تا ۱۳۸۷ خریداری شده‌اند، است. این پژوهش، کاربردی است و به روش پیمایشی انجام شده است. تعداد ۳۵۵۸ جلد کتاب که معادل ۲۷/۵ درصد از کل کتاب‌های خریداری شده بود، به‌عنوان حجم نمونه انتخاب گردید. به‌منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از آمار توصیفی و استنباطی استفاده شد. یافته‌ها نشان داد که بین میزان استفاده از کتاب‌های لاتین خریداری شده در طی سال‌های مورد بررسی تفاوت معنی‌داری وجود دارد و بیشترین میزان استفاده از کتاب‌های لاتین به سال ۱۳۸۵ با ۶۲/۲ درصد و کمترین میزان استفاده از این اسناد به سال ۱۳۸۷ با ۴۰ درصد استفاده مربوط می‌شود. به‌طور کلی، ۴۷/۵ درصد از کتاب‌های لاتین اصلاً استفاده نشده و ۲۳ درصد فقط یک‌بار استفاده شده بودند. همچنین، بین میزان استفاده از کتاب‌های لاتین در کتابخانه‌های مختلف دانشگاه فردوسی مشهد تفاوت معنی‌داری وجود دارد و بیشترین میزان استفاده از کتاب‌های لاتین با ۷۳/۳ درصد استفاده به دانشکده علوم پایه و کمترین میزان استفاده با ۱۲ درصد استفاده به پژوهشکده علوم گیاهی مربوط می‌شود. در خصوص نسبت امانت هر کتاب، کتابخانه دانشکده معماری با ۴/۵۲ بار امانت برای هر کتاب در بهترین وضعیت بوده است. علاوه بر این، بین میزان استفاده مراجعه‌کنندگان با سطوح مختلف تحصیلی (دانشجویان کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری) و پرسنل دانشگاه فردوسی از کتاب‌های لاتین تفاوت معنی‌داری وجود دارد و دانشجویان کارشناسی با ۳۷ درصد، بیشترین و کارمندان با ۴ درصد، کمترین میزان استفاده را به خود اختصاص داده بودند. همچنین مشخص گردید که کتاب‌های لاتین رده موضوعی QA (ریاضیات و علوم رایانه) با ۱۳/۵ درصد و انتشارات واپلی^۱ با ۱۴/۷ درصد بیشترین استفاده را داشته‌اند و بیشترین کتاب‌های لاتین استفاده شده مربوط به ناشران آمریکای شمالی با ۵۰ درصد و سپس اروپا با ۳۶ درصد بوده است.

کلیدواژه‌ها: امانت کتاب، کتاب‌های لاتین، مجموعه‌سازی، دانشگاه فردوسی مشهد.

◆ مقدمه

در دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی، کتابخانه‌ها به‌عنوان بخش جدایی‌ناپذیر نظام آموزش و پژوهش دانشگاهی به‌حساب می‌آیند و همواره در راستای توسعه توانمندی‌های موجود، مدیریت و ارائه یافته‌های روزافزون علمی و هدایت استعدادهای دانشجویان، نقش تعیین‌کننده‌ای داشته و دارند. برای اینکه کتابخانه

دانشگاهی بتواند اهداف و رسالت خود را به بهترین شکل انجام داده و خدماتی متناسب با نیاز کاربران و مراجعان خود اعم از استادان، پژوهشگران و دانشجویان ارائه دهد، ملزم به داشتن منابع مناسب، روزآمد و کاربردی و به‌طور کلی مجموعه‌ای مطلوب است.

در یک کتابخانه دانشگاهی فعالیت‌های زیادی انجام می‌شود که می‌توان آن‌ها را به سه دسته کلی تقسیم کرد: (۱) مجموعه‌سازی، (۲) سازمان‌دهی و (۳) اشاعه اطلاعات. باید توجه داشت که مجموعه‌سازی نخستین رکن در کتابداری و اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌هاست؛ زیرا سایر فعالیت‌های کتابخانه به‌صورت مستقیم یا غیرمستقیم پس از مجموعه‌سازی شروع می‌شود (محسنی، ۱۳۸۶: ۴).

یکی از اقدامات مهمی که در مجموعه‌سازی و انتخاب منابع باید صورت گیرد، نیازسنجی و بررسی میزان استفاده از کتاب‌های لاتین است. مسئله‌ای که موضوع این پژوهش است، نیز خود یک روش نیازسنجی از مراجعه‌کنندگان است که نشان می‌دهد در یک موضوع یا عنوان خاص، حجم امانت تا چه حدی است و این بیان‌کننده اهمیت آن موضوع و نیاز جامعه کتابخانه به آن است.

◆ اهداف پژوهش

هدف اصلی این پژوهش بررسی میزان بهره‌گیری از کتاب‌های لاتین بخش امانت کتابخانه‌های دانشگاه فردوسی مشهد است که از سال ۱۳۸۲ تا ۱۳۸۷ خریداری شده‌اند. در حقیقت با این پژوهش به بررسی و ارزیابی مجموعه کتاب‌های لاتین بخش امانت کتابخانه‌های دانشگاه فردوسی پرداخته می‌شود؛ که از این طریق به اهداف فرعی ذیل می‌توان دست یافت:

- مقایسه میزان استفاده از کتاب‌های لاتین در کتابخانه‌های دانشگاه فردوسی جهت مشخص کردن اینکه از کتاب‌های لاتین کدام کتابخانه بیشتر استفاده می‌شود و در کدام کتابخانه مجموعه‌سازی به نحو مطلوب‌تری صورت پذیرفته است؛

- بهینه کردن بودجه خرید آتی برای کتابخانه‌هایی که اعضای آن‌ها بیشترین استفاده از کتاب‌ها را داشته‌اند.

◆ سؤال‌های پژوهش

۱. بیشترین رده‌های موضوعی استفاده‌شده از کتاب‌های لاتین در کتابخانه‌های دانشگاه فردوسی کدام‌اند؟
۲. از کتاب‌های لاتین کدام ناشران در کتابخانه‌های دانشگاه فردوسی بیشتر استفاده‌شده است؟
۳. بیشترین کتاب‌های لاتین استفاده‌شده مربوط به کدام منطقه جغرافیایی است؟

◆ فرضیه‌های پژوهش

۱. بین میزان استفاده از کتاب‌های لاتین خریداری‌شده در طی سال‌های موردبررسی تفاوت معنی‌داری وجود دارد.
۲. بین میزان استفاده از کتاب‌های لاتین در کتابخانه‌های مختلف دانشگاه فردوسی مشهد تفاوت معنی‌داری وجود دارد.
۳. بین میزان استفاده مراجعه‌کنندگان با سطوح مختلف تحصیلی (دانشجویان کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری) و پرسنل دانشگاه فردوسی از کتاب‌های لاتین تفاوت معنی‌داری وجود دارد.

◆ مبانی نظری و پیشینه پژوهش

سنجش عملکرد کتابخانه‌ها از گذشته مورد توجه مدیران کتابخانه یا موسسه‌ی اطلاعاتی بوده است و دیدگاه صاحب‌نظران این حوزه، بیانگر اهمیت سنجش عملکرد در کتابخانه‌ها است. فعالیت‌های کتابخانه می‌تواند به شکل آماری بیان شود که این آمارها برای کتابداران جهت ارزیابی کتابخانه استفاده می‌شود. همچنین این آمارها ابزاری مؤثر برای ارزیابی مدیریت کتابخانه به شمار می‌روند (هامید^۱، ۲۰۰۴). آمارهای مقایسه‌ای از چند سال می‌تواند ابزار مفیدی برای برنامه‌ریزی‌های آتی در کتابخانه‌ها باشد (کومار^۲، ۲۰۰۱). به نظر نوال^۳ (۲۰۰۱) یکی از بهترین راه‌های تعیین کارایی کتابخانه، استفاده از آمارهای کتابخانه‌ای است؛ در صورتی که آیفیڈن^۴ (۱۹۸۳) بیان می‌کند که آمارهای کتابخانه‌ای پایه‌ای برای ایجاد استانداردها هستند و عمومی‌ترین این آمارها، اندازه‌ی مجموعه، جلد‌های اضافه‌شده طی یک سال، میزان امانت، سؤال‌های مرجع پاسخ‌داده‌شده و پاسخ داده نشده، درخواست‌های امانت بین کتابخانه‌ای و هزینه‌ها هستند.

بررسی میزان امانت، رویکردی سنتی است که میزان استفاده از کتاب‌ها را ارائه می‌دهد و ابزاری برای ارزشیابی مجموعه یک کتابخانه است (مُشر^۵، ۱۹۸۴). نتایج بررسی میزان امانت برای یکسری مسائل در کتابخانه حائز اهمیت است که می‌تواند بر آن‌ها تأثیرگذار باشد. از جمله این مسائل می‌توان به موارد ذیل اشاره نمود: سیاست‌های فراهم‌آوری مجموعه‌ی با ارزش، راهنمایی به‌عنوان بحث‌های مدیریتی، به‌منظور اختصاص فضای فیزیکی برای مواد، شناسایی موادی که باید وجین شوند، اختصاص بودجه برای منابع و پیشنهاد رویکردهایی برای لغو انتخاب‌های نادرست (می‌لر^۶، ۱۹۹۰).

بررسی پژوهش‌های انجام‌یافته در خصوص میزان استفاده از اسناد کتابخانه‌ای نشان می‌دهد که بیشتر مطالعات انجام‌شده، به استفاده از نشریات مربوط است تا کتاب‌ها؛ باین‌وجود، پیشینه‌های زیر به‌صورت مختصر قابل‌ذکر هستند.

فرخ‌پور (۱۳۷۳) پایان‌نامه‌ای با عنوان «تجزیه و تحلیل وضعیت کتاب‌های انتخاب‌شده لاتین‌اعضاء هیئت علمی پنج دانشگاه در تهران در زمینه‌های فنی مهندسی و میزان هزینه‌های ارزی مصرف‌شده» انجام داد. نتایج بیان داشت که: میزان استفاده از کتاب‌های انتخاب‌شده توسط اعضای هیئت‌علمی بیش از ۶۰ درصد است. همچنین، متوسط هزینه‌های ارزی سرانه پرداخت‌شده برای هر عنوان استفاده‌شده ۶۰/۷۵ دلار و برای هر عنوان استفاده‌نشده ۷۶/۷۶ دلار و نسبت کتاب‌های استفاده‌شده به نشده برابر با ۲ بود.

محمدی (۱۳۷۶) در پایان‌نامه خود به مطالعه میزان استفاده از کتب و نشریات ادواری لاتین در مرکز تحصیلات تکمیلی علوم پایه زنجان بین سال‌های ۷۱ الی ۷۴ پرداخت. یافته‌ها نشان داد که ۳۳/۲۴ درصد از کل مجموعه کتابخانه، مورد استفاده قرار گرفته و ۶۶/۷۶ درصد بدون استفاده‌کننده بوده است. با استفاده از روش آماری محاسبه میانگین، مشخص می‌شود به‌طور میانگین هرکدام از کتب لاتین مجموعه ۱/۲۳ دفعه به امانت رفته یا مورد استفاده قرار گرفته است. در مورد نشریات ادواری لاتین میانگین استفاده برای کل مجموعه نشریات ادواری لاتین برابر با ۳۴/۳۷ دفعه است.

1. Hameed
1. Kumar
2. Nwalo
3. Ifidon
4. Mosher
۶. Miller

گنجی (۱۳۷۹) میزان دسترس‌پذیری و استفاده از کتاب‌های سال^۱ و کتاب‌های نمونه تحقیق^۲ در کتابخانه‌های دانشگاه فردوسی و کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی را بررسی نمود. یافته‌های تحقیق نشان داد که بین وجود یا عدم وجود کتاب‌های سال و کتاب‌های نمونه تحقیق در دو گروه کتابخانه موردتحقیق، تفاوت معنی‌داری وجود ندارد. همچنین مشخص شد بین میزان مراجعه (دفعات امانت) به کتاب‌های سال در دو گروه کتابخانه موردتحقیق تفاوت معنی‌داری وجود دارد و تفاوت در جهت برتری دانشگاه فردوسی است.

تصویری قمصری و جهان‌نما (۱۳۸۶) پژوهشی را با عنوان «هزینه- سودمندی و میزان استفاده از کتاب‌های لاتین تهیه‌شده از نمایشگاه بین‌المللی کتاب تهران در پژوهشکده مهندسی جهاد کشاورزی» انجام دادند. یافته‌های پژوهش نشان داد که فراوانی کتاب‌هایی که حتی یک‌بار هم استفاده نشده‌اند، بیش از فراوانی سایر کتاب‌هاست. به‌طورکلی ۴۱/۴ درصد از کتاب‌های تهیه‌شده طی این سال‌ها حتی یک‌بار هم مورد استفاده قرار نگرفته‌اند و ۷۲/۳ درصد یا اصلاً مورد استفاده قرار نگرفته‌اند یا تنها یک‌بار استفاده شده‌اند. نتایج آزمون خی^۲ نشان داد که بین هزینه صرف شده برای خرید کتاب‌ها و میزان استفاده از آن‌ها رابطه معنی‌داری وجود ندارد.

آجالا^۴ (۱۹۹۷) پژوهش دیگری را با عنوان استفاده دانشجویان تحصیلات تکمیلی از منابع کتابخانه دانشگاه آی‌بادان^۵ انجام داد. در خصوص منابع اطلاعاتی استفاده‌شده توسط جامعه‌ی مورد مطالعه، این نتایج حاصل شد که بیش از ۵۰ درصد از مقالات مجلات، ۲۲/۳ درصد از کتاب‌های درسی، ۱۸/۸۲ درصد از کتاب‌های مرجع و در حدود ۶ درصد از پایان‌نامه‌ها و طرح‌های پژوهشی استفاده کرده بودند.

همچنین لیتمن^۶ و کاناوای^۷ (۲۰۰۴) به بررسی تجزیه و تحلیل امانت کتاب‌های چاپی و الکترونیکی در «کتابخانه دانشگاه دیوک^۸» پرداختند که یافته‌های پژوهش آن‌ها مشخص کرد که ۲۷ درصد استفاده از کتاب‌ها مربوط به کتاب‌های چاپی، ۳۴ درصد مربوط به کتاب‌های الکترونیکی و ۳۹ درصد مربوط به کتاب‌هایی بود که در هر دو شکل چاپی و الکترونیکی موجود بودند. همچنین تأثیر وجود کتاب‌های الکترونیکی بر امانت کتاب‌های چاپی بررسی و مشخص شد که سال قبل از ورود کتاب‌های الکترونیکی به مجموعه کتابخانه، ۶۱۳۹ امانت برای کتاب‌های چاپی ثبت شده بود و این تعداد در سال بعد از ورود کتاب‌های الکترونیکی به مجموعه، به ۴۷۳۸ امانت کاهش یافت که این نشان‌دهنده‌ی کاهش ۲۲ درصدی امانت کتاب‌های چاپی بود.

ادیتورو^۹ (۲۰۰۸) پژوهشی با عنوان «استفاده از منابع کتابخانه در طی تبدیل از دانشکده به دانشگاه: گزارشی آماری» انجام داد. این پژوهش با هدف ارزیابی استفاده از منابع کتابخانه «دانشکده تایی سولارین^{۱۰}» در نیجریه بود که بعداً به دانشگاه ارتقا یافت. نتایج در طول دوره مورد بررسی پنج‌ساله (از سال ۲۰۰۱ تا ۲۰۰۵) در خصوص میزان امانت اسناد توسط سه گروه مورد مطالعه (دانشجویان دوره لیسانس، دانشجویان مشغول به تحصیل و پرسنل دانشکده) نشان داد که بیشترین میزان امانت اسناد با ۴۶۲۵ بار امانت، مربوط

۱. در اینجا منظور کتاب‌هایی هستند که سالیانه از طرف وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی در موضوعات مختلف به‌عنوان کتاب سال ایران شناخته و معرفی می‌شوند.

۲. کتاب‌هایی که در مجله نشر دانش سال‌های ۱۳۶۰، ۱۳۶۴، ۱۳۶۸ و ۱۳۷۲ معرفی شده‌اند.

1. X2
2. Ajala
3. University of Ibadan
4. Littman
5. Connaway
6. Duk University Library
7. Adetoro
8. Tai Solarin college

به دانشجویان دوره لیسانس و در سال تحصیلی ۲۰۰۳-۲۰۰۲ بود و کمترین میزان امانت مربوط به پرسنل دانشکده در سال تحصیلی ۲۰۰۱-۲۰۰۰ با ۱۵۴ دفعه امانت گزارش شد. همچنین، کل میزان رخدادهای امانت در طی این پنج سال در سه گروه دانشجویان، دانشجویان شاغل به تحصیل و پرسنل به ترتیب ۱۲۹۱۶، ۶۳۵۷ و ۱۲۲۸ بود.

◆ روش‌شناسی

این پژوهش از نوع کاربردی است و به روش پیمایشی انجام گردید. جامعه آماری پژوهش شامل کتاب‌های لاتین خریداری‌شده و قابل امانت در کتابخانه‌های دانشگاه فردوسی مشهد از سال ۱۳۸۲ تا ۱۳۸۷ است که تعداد آن‌ها ۱۲۹۱۱ جلد کتاب است. کتابخانه‌های دانشگاه فردوسی شامل کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه و کتابخانه‌های دانشکده مهندسی، کشاورزی، علوم ریاضی، علوم پایه، الهیات، علوم اقتصادی و اداری، ادبیات، دامپزشکی، منابع طبیعی، علوم تربیتی، تربیت‌بدنی، معماری، پژوهشکده علوم گیاهی و مرکز کامپیوتر دانشگاه است. حجم نمونه‌ی آماری برای هر کتابخانه به صورت جداگانه و با استفاده از جدول و فرمول «کرجسی»^۱ و «مورگان»^۲ تهیه شد؛ بنابراین تعداد ۳۵۵۸ جلد کتاب به عنوان حجم نمونه انتخاب شد که معادل ۲۷/۵ درصد از کل کتاب‌های خریداری‌شده است.

پس از تعیین حجم نمونه با توجه به جامعه آماری، برای نمونه‌گیری از روش نمونه‌گیری تصادفی منظم استفاده شد. در این پژوهش از عمده ابزارهای گردآوری داده‌ها یعنی، اسناد و مدارک کتابخانه‌ای و مشاهده استفاده شده است. همچنین تجزیه و تحلیل داده‌ها از طریق آمار توصیفی و استنباطی انجام پذیرفت. برای تعیین فراوانی و درصدها و میانگین‌ها از آمار توصیفی و برای مقایسه سایر متغیرها از آمار استنباطی و از آزمون‌های خی دو پیرسون^۳ و کروسکال والیس^۴ استفاده شد. ضمناً برای انجام محاسبات از نرم‌افزارهای اکسل^۵ و اس.پی.اس.اس^۶ استفاده شد.

برای روایی ابزارهای گردآوری اطلاعات پژوهش باید خاطر نشان کرد، با توجه به اینکه این ابزارها اسناد و مدارک کتابخانه‌ای (یعنی دفاتر ثبت کتابخانه‌ها که اطلاعات آن کاملاً ثابت و مشخص است) و همچنین رخدادهای امانت ثبت‌شده در سیستم امانت سیمرغ است، مشخص می‌شود که دقیقاً آن چیزی را که قصد سنجش و بررسی آن را داشته‌ایم، به آن رسیده‌ایم و بنابراین روایی ابزار گردآوری اطلاعات ثابت می‌شود.

در خصوص پایایی و اعتبار ابزارهای پژوهش نیز، چون ۲۷/۵ درصد از کل کتاب‌ها به عنوان نمونه انتخاب شد و این انتخاب نیز بر اساس روش علمی و مطرح کرجسی و مورگان به صورت جداگانه برای هر کتابخانه با استفاده از دفاتر ثبت کتاب و همچنین استفاده از رخدادهای امانت ثبت‌شده در نرم‌افزار امانت سیمرغ انجام شد، می‌توان نتیجه گرفت که چنانچه پژوهش‌های دیگری با این موضوع صورت پذیرد به نتایج مشابهی دست خواهند یافت.

1. R.V.Crejcie
2. D.W.Morgan
3. Pearson
4. Kruskal Wallis
5. Excel
6. SPSS

◆ یافته‌های پژوهش

در این بخش یافته‌های پژوهش بر اساس سؤال‌ها و فرضیه‌های پژوهش آمده است.

سؤال ۱. بیشترین رده‌های موضوعی استفاده‌شده از کتاب‌های لاتین در کتابخانه‌های دانشگاه فردوسی کدام‌اند؟

در این قسمت سه رده موضوعی در هر کتابخانه که تعداد کتاب‌های بیشتری از آن‌ها مورد استفاده قرار گرفته (جدول ۱) و همچنین ده رده موضوعی با همین شرایط در کل کتابخانه‌های دانشگاه (جدول ۲) مورد بررسی قرار گرفته است. هدف از این بررسی، شناسایی رده‌های موضوعی‌ای است که کتاب‌های آن‌ها در کتابخانه‌های دانشگاه فردوسی، استفاده بیشتری دارد و در نتیجه، توصیه می‌گردد در امر انتخاب کتاب به این موضوعات توجه شود.

جدول ۱ - سه رده موضوعی پر استفاده به تفکیک کتابخانه

کتابخانه دانشکده/واحد	ادبیات	الهیات	پژوهشکده	تربیت‌بدنی	دامپزشکی	علوم اداری	علوم پایه	علوم تربیتی	علوم ریاضی	کتابخانه مرکزی	کشاورزی	مرکز کامپیوتر	معماری	منابع طبیعی	مهندسی
رده‌های موضوعی	P	BL	SB	GV	SF	HF	QC	LB	QA	Z	SB	QA	NA	QH	TA
	PG	B	QK	QP	QR	HD	QD	Z	TA	HD	TP	TK	NK	TD	TK
	PQ	BP	QH	RC	QH	HB	QH	RC	T	LB	QH	HF	HT	QK	QA

جدول ۲ - ده رده موضوعی پر استفاده در کل کتابخانه‌های دانشگاه فردوسی

رتبه	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰
رده موضوعی	QA (ریاضیات و علوم رایانه)	SF (دامپزشکی)	TK (برق و الکترونیک)	QH (ژنتیک)	NA (معماری)	TA (عماران، مهندسی عمومی و)	SB (پرورش گیاه)	QC (فیزیک)	TP (غذایی)	QD (شیمی)
درصد استفاده	۱۳/۵	۴/۶	۴/۲	۴	۳/۷	۳/۶	۳/۳	۳/۱	۳	۲/۹

به‌طور کلی ۴۵/۹ درصد استفاده از تعداد کتاب‌های لاتین در کتابخانه‌های دانشگاه فردوسی به ده رده ذکر شده در «جدول ۶» مربوط می‌شود و کتاب‌های سایر رده‌های موضوعی ۵۴/۱ درصد استفاده را به خود اختصاص می‌دهند. همان‌طور که مشاهده می‌شود کتاب‌های رده موضوعی QA (ریاضیات و علوم رایانه) با ۱۳/۵ درصد بیشترین استفاده را داشته است. نکته قابل توجه در جدول بالا مربوط به رده NA (معماری) است؛ زیرا با توجه به تأسیس دانشکده معماری در سال ۱۳۸۵ و داشتن دانشجوی کمتر، قرار گرفتن این

رده در رتبه پنجم (با توجه به تعداد زیاد رده‌های مختلف موضوعی رده‌بندی کنگره در کتابخانه‌های دانشگاه فردوسی مشهد) نشان از استفاده بسیار زیاد دانشجویان دانشکده معماری از کتاب‌های لاتین است.

سؤال ۲. از کتاب‌های لاتین کدام ناشران در کتابخانه‌های دانشگاه فردوسی بیشتر استفاده شده است؟ به منظور پاسخگویی به این سؤال پژوهش، در هر کتابخانه سه ناشر که تعداد بیشتری از کتاب‌های آن‌ها مورد استفاده قرار گرفته (جدول ۳) و همچنین ده ناشر با همین شرایط در کل کتابخانه‌های دانشگاه (جدول ۴) مورد بررسی قرار گرفتند. با استفاده از جدول ۳ مسؤولین کتابخانه‌ها می‌توانند ناشرانی که کتاب‌های لاتین آن‌ها در کتابخانه بیشتر مورد استفاده قرار می‌گیرند را شناسایی نموده و خریده‌های خود را بیشتر از این ناشران انجام دهند. همچنین با نگاهی گذرا به این جدول می‌توان ناشران کتاب‌های تخصصی یک‌رشته‌ی خاص را شناسایی کرد؛ از جمله «ایلیپس^۱» (ادبیات)، «هیومن کینتیکس^۲» (تربیت بدنی)، «چاندوز^۳» (علوم تربیتی) و «آگروبیوس^۴» (علوم گیاهی).

جدول ۳ - سه ناشری که کتاب‌هایش در هر کتابخانه دارای بیشترین میزان استفاده است

کتابخانه دانشکده/واحد	ادبیات	الهیات	پژوهشکده	تربیت بدنی	دامپزشکی	علوم اداری	علوم پایه	علوم ریاضی	علوم تربیتی	کتابخانه مرکزی	کشاورزی	مرکز کامپیوتر	معماری	منابع طبیعی	مهندسی
ناشران دارای بیشترین میزان استفاده	Eillpses - Cambridge Univ. Routledge	Cambridge Univ - Continuum Routledge	Blackwell - Agrobios Wiley	Williams.- L Hill - McGraw Human Kinetics	Wiley - Blackwell Elsevier	Thomson - Wiley Hill McGraw	Cambridge Univ - Oxford Univ. Wiley	Birkhauser - Wiley Springer	Chandos - SAGE Wiley	Hill - McGraw - SAGE Wiley	Springer - CRC Wiley	McGraw-Hill - Prentic Hall Wiley	Wiley - Taschen Thames	Cambridge Univ. - Wiley Blackwell	McGraw-Hill - Prentic Hall Wiley

جدول ۴ ده ناشری که در دانشگاه فردوسی از کتاب‌های آن‌ها استفاده بیشتری می‌شود را نشان می‌دهد. ۴۷/۸ درصد استفاده از کتاب‌های لاتین در کتابخانه‌های دانشگاه فردوسی به این ده ناشر تعلق دارد و کتاب‌های سایر ناشرین ۵۲/۲ درصد استفاده را به خود اختصاص می‌دهند. همان‌طور که مشاهده می‌شود کتاب‌های انتشارات وایلی^۵ با ۱۴/۷ درصد بیشترین استفاده را داشته‌اند.

1. Eillpses
2. Human Kinetics
3. Chandos
4. Agrobios
5. Wiley

جدول ۴ - ده ناشر از نظر بیشترین کتاب‌های استفاده‌شده‌ی آن‌ها در کل کتابخانه‌های دانشگاه فردوسی

رتبه	ناشر	درصد استفاده
۱	Wiley	۱۴/۷
۲	Springer	۵/۶
۳	Routledge	۵/۵
۴	MC Graw-Hill	۴/۹
۵	Cambridge Univ.	۴/۴
۶	Prentic Hall	۴/۳
۷	Elsevier	۳/۱
۸	Blackwell	۲/۸
۹	Oxford univ.	۲/۳
۱۰	CRC	۲/۲

سؤال ۳. بیشترین کتاب‌های لاتین استفاده‌شده مربوط به کدام منطقه جغرافیایی است؟

در اینجا سه محل نشر در هر کتابخانه که تعداد کتاب‌های بیشتری از آن‌ها از لحاظ موضوعی مورد استفاده قرار گرفته (جدول ۵) آورده شده است و در ادامه بیشترین تعداد کتاب‌های استفاده‌شده لاتین، بر اساس مناطق جغرافیایی مشخص شده است (جدول ۶). با نگاهی گذرا به جدول ۵ مشخص می‌شود که کتاب‌های مربوط به محل نشرهایی مانند نیویورک^۱ و لندن^۲ و در بیشتر کتابخانه‌ها، دارای بیشترین میزان استفاده است؛ همچنین می‌توان محل نشرهایی را مشاهده نمود که مرکز کتاب‌های تخصصی رشته‌هایی خاصی محسوب می‌شوند؛ از جمله مراکز نشری مانند بوکا روتن^۳ (کشاورزی)، فیلادلفیا^۴ و اس تی لوپس^۵ (دامپزشکی)، ایندیاناپلیس^۶ (علوم رایانه) و بارسلونا^۷ (معماری).

جدول ۵ - سه مکان نشر از نظر بیشترین کتاب‌های استفاده‌شده به تفکیک کتابخانه

مهندسی	منابع طبیعی	معماری	مرکز کامپیوتر	کشاورزی	کتابخانه مرکزی	علوم ریاضی	علوم تربیتی	علوم پایه	علوم اداری	دامپزشکی	تربیت بدنی	پژوهشکده	الهیات	ادبیات	کتابخانه	دانشکده/واحد
york - Delhi Hoboken - New	Oxford - Cambridge - Hoboken	york - Barcelona London - New	Indianapolis - New Jersey - Hoboken	Boca Roton - New York - Delhi	New york - London - Boston	york - Delhi - Hoboken New	London - New York - Hoboken	Newyork - Oxford - Cambridge	york Boston - London - New	york - Philadelphia - St.Louis New	york Champaign - Boston - New	york Hoboken - Jodhupur - New	London - New York - Cambridge	york London - Paris - New	محل‌های نشر	

1. New York
2. London
3. Boca Roton
4. Philadelphia
5. St.Louis
6. Indianapolis
7. Barcelona

همان‌طور که در جدول ۶ مشاهده می‌شود بیشترین کتاب‌های استفاده‌شده مربوط به آمریکای شمالی با ۵۰ درصد و سپس اروپا با ۳۶ درصد است؛ همچنین، یافته‌ها نشان داد که در کل دانشگاه، محل نشرهای نیویورک با ۱۴/۷ درصد و لندن با ۱۱ درصد از این جهت در بالاترین مرتبه قرار دارند.

جدول ۶- مکان‌های نشر از نظر بیشترین کتاب‌های استفاده‌شده در کل کتابخانه‌های دانشگاه

رتبه	منطقه جغرافیایی ناشر	درصد استفاده
۱	آمریکای شمالی	۵۰
۲	اروپا	۳۶
۳	هندوستان	۱۰
۴	سایر مناطق جغرافیایی	۴

فرضیه ۱: بین میزان استفاده از کتاب‌های لاتین خریداری‌شده در طی سال‌های موردبررسی تفاوت معنی‌داری وجود دارد.

جدول ۷ تعداد و درصد کتاب‌های لاتین را بر اساس دو متغیر وضعیت استفاده (استفاده‌نشده- یک‌بار استفاده‌شده- بیش از یک‌بار استفاده‌شده) و سال‌های موردبررسی نشان می‌دهد. بیشترین میزان استفاده از کتاب‌های لاتین به سال ۱۳۸۵ با ۶۲/۲ درصد و کمترین میزان استفاده از این اسناد به سال ۱۳۸۷ با ۴۰ درصد استفاده مربوط می‌شود. با توجه به «جدول ۷» ۴۷/۵ درصد از منابع اصلاً استفاده‌نشده و ۲۳ درصد فقط یک‌بار استفاده‌شده‌اند؛ بنابراین علی‌رغم هزینه‌ی بسیار زیاد خرید کتاب‌های لاتین، مراجعه اعضا به این منابع زیاد نیست.

جدول ۷- توزیع فراوانی وضعیت استفاده از کتاب‌های لاتین موردبررسی به تفکیک سال

سال	دفعات استفاده		استفاده‌نشده		یک‌بار استفاده‌شده		بیش از یک‌بار استفاده‌شده		جمع فراوانی
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	
۱۳۸۲	۲۲۵	۴۹/۱	۹۷	۲۱/۲	۱۳۶	۲۹/۷	۴۵۸		
۱۳۸۳	۲۶۰	۴۸	۱۱۱	۲۰/۵	۱۷۱	۳۱/۵	۵۴۲		
۱۳۸۴	۲۰۷	۳۸/۸	۱۲۷	۲۳/۸	۱۹۹	۳۷/۴	۵۳۳		
۱۳۸۵	۱۹۳	۳۷/۸	۱۳۵	۲۶/۴	۱۸۳	۳۵/۸	۵۱۱		
۱۳۸۶	۲۸۷	۴۴/۲	۱۶۱	۲۴/۸	۲۰۱	۳۱	۶۴۹		
۱۳۸۷	۵۱۹	۶۰	۱۸۹	۲۱/۸	۱۵۷	۱۸/۲	۸۶۵		
جمع کل:	۱۹۹۱	۴۷/۵	۸۲۰	۲۳	۱۰۴۷	۲۹/۵	۳۵۵۸		

نتایج آزمون خی ۲ پیرسون نشان داد که چون سطح معنی‌داری، از عدد ۰/۰۵ کمتر شده است، بنابراین فرض تفاوت در میزان استفاده از منابع لاتین در سال‌های مورد مطالعه پذیرفته می‌شود (جدول ۸).

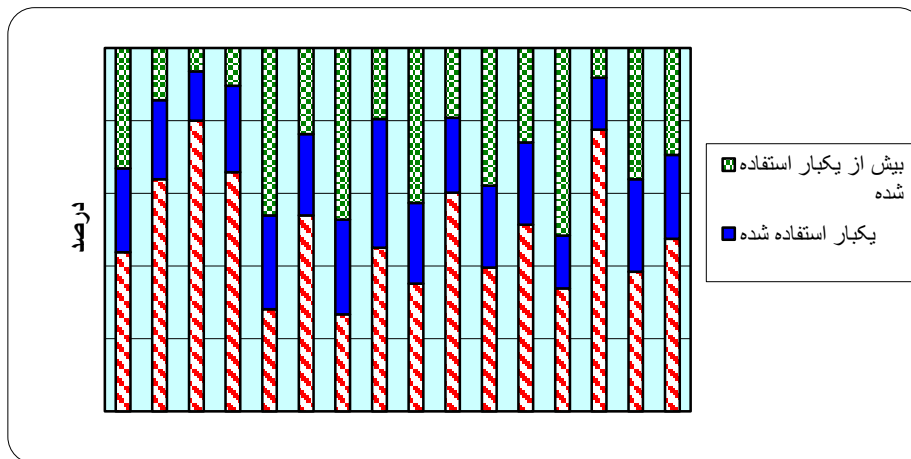

جدول ۸- آماره‌های آزمون خی ۲ برای تعیین میزان استفاده از کتاب‌های لاتین

ردیف	آماره	مقدار
۱	خی ۲ پیرسون	۱۱۲/۲۵۵
۲	درجه آزادی	۱۰
۳	سطح معنی‌داری	۰/۰۰۰۰۱

فرضیه ۲: بین میزان استفاده از کتاب‌های لاتین در کتابخانه‌های مختلف دانشگاه فردوسی مشهد، تفاوت معنی‌داری وجود دارد.

نمودار ۱ وضعیت استفاده از کتاب‌ها در کتابخانه‌های دانشگاه فردوسی را نشان می‌دهد. در این بخش دو متغیر مطرح است: الف) کتاب‌های لاتین موردبررسی در کتابخانه‌های دانشگاه فردوسی؛ ب) وضعیت استفاده (استفاده‌نشده - یکبار استفاده‌شده - بیش از یکبار استفاده‌شده). نتایج نشان داد که بیشترین میزان استفاده از کتاب‌های لاتین با ۷۳/۳ درصد استفاده مربوط به دانشکده علوم پایه و کمترین میزان استفاده با ۱۲ درصد استفاده به پژوهشکده علوم گیاهی مربوط می‌شود. در خصوص نسبت امانت برای هر کتاب، کتابخانه دانشکده معماری با ۴/۵۲ بار امانت برای هر کتاب در بهترین و منابع طبیعی با ۰/۳۵ در بدترین وضعیت قرار دارد.

نمودار ۱- وضعیت استفاده از کتاب‌های موردبررسی به تفکیک کتابخانه‌ها

نتایج آزمون خی ۲ نشان داد چون سطح معنی‌داری، از عدد ۰/۰۵ کمتر شده است، بنابراین فرض تفاوت در میزان استفاده از منابع لاتین در کتابخانه‌های مختلف پذیرفته می‌شود (جدول ۹).

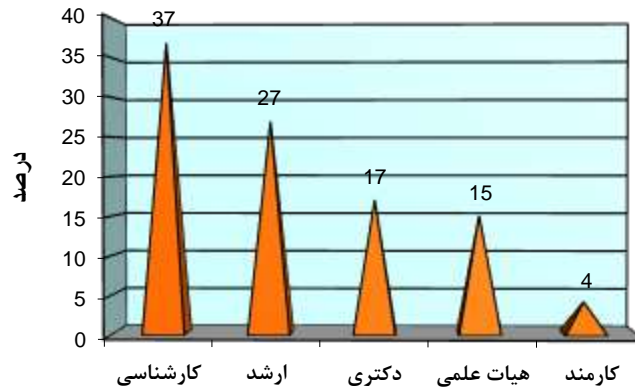
جدول ۹: آماره‌های آزمون خی ۲ تعیین میزان امانت کتاب‌های لاتین

ردیف	آماره	مقدار
۱	خی ۲ کروسکال والیس	۴۲۴/۲۸۸
۲	درجه آزادی	۲۸
۳	سطح معنی‌داری	۰/۰۰۰۰۱

فرضیه ۳: آیا بین میزان استفاده مراجعه‌کنندگان سطوح مختلف تحصیلی و پرسنل دانشگاه فردوسی از کتاب‌های لاتین تفاوت معنی‌داری وجود دارد؟

در نمودار ۲ دو متغیر مطرح است: الف) میزان استفاده از کتاب‌های لاتین در کتابخانه‌های دانشگاه فردوسی، ب) استفاده‌کنندگان (کارشناسی، ارشد، دکتری، هیئت‌علمی، کارمند). همان‌طور که مشاهده می‌شود در کتابخانه‌های دانشگاه، دانشجویان کارشناسی با ۳۷ درصد، بیشترین و کارمندان با ۴ درصد، کمترین میزان استفاده را به خود اختصاص داده‌اند.

نمودار ۲- وضعیت استفاده از کتاب‌ها به تفکیک استفاده‌کنندگان با سطوح مختلف تحصیلی و پرسنل دانشگاه در کل کتابخانه‌ها

نتایج آزمون آماری خی ۲ پیرسون در این خصوص نشان داد که چون سطح معنی‌داری از عدد $0/05$ کمتر شده است، بنابراین فرض تفاوت در میزان استفاده از منابع لاتین در استفاده‌کنندگان مختلف پذیرفته می‌شود (جدول ۱۰).

جدول ۱۰- آماره‌های آزمون خی ۲ برای تعیین میزان استفاده از کتاب‌های لاتین در افراد مختلف

ردیف	آماره	مقدار
۱	خی ۲ پیرسون	۳۴۹۸/۵۵۸
۲	درجه آزادی	۵۶
۳	سطح معنی‌داری	$0/00001$

◆ بحث و نتیجه‌گیری

در این پژوهش میزان استفاده از کتاب‌های لاتین خریداری‌شده از سال ۱۳۸۲ الی ۱۳۸۷ در کتابخانه‌های دانشگاه فردوسی مشهد مورد بررسی قرار گرفت؛ که در این راستا ۳ سؤال و ۳ فرضیه طراحی گردید. در ادامه خلاصه یافته‌ها و نتیجه‌گیری حاصل از این پژوهش ارائه می‌شود و همچنین دلایل احتمالی چنین یافته‌هایی بیان خواهد شد.

پاسخ به پرسش‌های پژوهش نشان داد، در بین رده‌های موضوعی، کتاب‌های رده‌ی موضوعی QA (ریاضیات و علوم رایانه) با $13/5$ درصد و از بین ناشران، کتاب‌های انتشارات وایلی با $14/7$ درصد بیشترین استفاده را داشته‌اند. در خصوص مناطق جغرافیایی، بیشترین کتاب‌های استفاده‌شده مربوط به آمریکای شمالی با ۵۰

درصد و سپس اروپا با ۳۶ درصد است؛ همچنین، نتایج نشان داد که در کل دانشگاه، محل نشرهای نیویورک با ۱۴/۷ درصد لندن با ۱۱ درصد از این منظر در بالاترین مرتبه قرار دارند.

نتایج حاصل از فرضیه اول پژوهش نشان داد، بین میزان استفاده از کتاب‌های لاتین در سال‌های مختلف موردبررسی تفاوت معنی‌داری وجود دارد و بیشترین میزان استفاده از کتاب‌های لاتین به سال ۱۳۸۵ با ۶۲/۲ درصد و کمترین میزان استفاده به سال ۱۳۸۷ با ۴۰ درصد مربوط می‌شود. به‌طور کلی ۴۷/۵ درصد از کتاب‌های لاتین خریداری شده اصلاً استفاده نشده و ۲۳ درصد فقط یک‌بار استفاده شده‌اند؛ بنابراین می‌توان ادعا داشت که علی‌رغم هزینه‌ی بسیار زیاد خرید کتاب‌های لاتین، مراجعه اعضا به این منابع زیاد نیست.

بر اساس نتایج فرضیه دوم پژوهش، بین میزان استفاده از کتاب‌های لاتین در کتابخانه‌های دانشگاه فردوسی تفاوت معنی‌داری وجود دارد. به این صورت که بیشترین میزان استفاده از این منابع با ۷۳/۳ درصد استفاده، به دانشکده علوم پایه و کمترین میزان استفاده با ۲۲ درصد به پژوهشکده علوم گیاهی مربوط می‌شود؛ دلیل استفاده اندک از کتاب‌های پژوهشکده‌ی گیاهی این است که این مرکز برخلاف سایر دانشکده‌ها، فاقد دانشجویان مشغول به تحصیل است و اعضای آن شامل پرسنل دانشگاه فردوسی و دانشجویان تحصیلات تکمیلی هستند، بنابراین دانشجویان مقطع کارشناسی نمی‌توانند از کتابخانه این مرکز استفاده کنند؛ این عوامل و همچنین فاصله این مرکز از دانشکده‌ها، باعث شده است تا کتاب‌های پژوهشکده به راحتی در دسترس دانشجویان نباشد. در خصوص نسبت امانت برای هر کتاب، کتابخانه دانشکده معماری با ۴/۵۲ بار امانت برای هر کتاب در بهترین و منابع طبیعی با ۰/۳۵ در بدترین وضعیت قرار دارد؛ دلیل استفاده زیاد از کتاب‌های لاتین کتابخانه معماری، ممکن است به خاطر این باشد که کتاب‌های معماری، برخلاف کتاب‌های سایر رشته‌های دانشگاهی، نیاز به خواندن ندارند، بلکه بیشتر طرح‌ها، نقشه‌ها و عکس‌های موجود در این کتاب‌ها مورد استفاده دانشجویان قرار می‌گیرد.

بر پایه نتایج به‌دست آمده از آزمون فرضیه سوم، بین میزان استفاده از کتاب‌های لاتین در افراد مختلف (کارشناسی، ارشد، دکتری، هیئت‌علمی، کارمند) تفاوت معنی‌داری وجود دارد و در کتابخانه‌های دانشگاه فردوسی مشهد، دانشجویان کارشناسی با ۳۷ درصد، بیشترین و کارمندان با ۴ درصد، کمترین میزان استفاده را به خود اختصاص داده‌اند. دلیل احتمالی به دست آمدن چنین آماری، تعداد زیاد دانشجویان کارشناسی در دانشگاه است و در خصوص کارمندان هم باید یادآور شد که این اعضا، قشری هستند که خیلی کم نیاز به استفاده از کتاب‌های لاتین را دارند.

درنهایت، باید به این نکته توجه داشت که کتابخانه‌های دانشگاه فردوسی مشهد از سال ۱۳۹۱ تجمیع شده‌اند و به جز کتابخانه دانشکده‌های الهیات و معارف اسلامی، ادبیات و علوم انسانی و علوم تربیتی و روانشناسی، سایر کتابخانه‌ها به ساختمان جدید کتابخانه مرکزی دانشگاه منتقل شده‌اند. از طرف دیگر با توجه به رویکرد جدید سفارش کتاب از پورتال توسط اعضا و نیاز به تأیید کتاب‌های سفارش داده شده لاتین توسط نماینده‌های گروه‌های آموزشی، نیاز است که پژوهش جدیدی در خصوص میزان استفاده از کتاب‌های لاتین سفارش داده شده و خریداری شده در کتابخانه‌های دانشگاه فردوسی مشهد صورت گیرد و میزان تفاوت و شباهت‌های آن پژوهش با پژوهش حاضر مقایسه گردد. در این صورت می‌توان راهکارهای مناسبی برای مجموعه‌سازی کتاب‌های لاتین برای کتابخانه‌های دانشگاه فردوسی مشهد ارائه نمود.

◆ منابع و مآخذ

- تصویری قمصری، فاطمه؛ جهان‌نما، محمدرضا (۱۳۸۶). هزینه- سودمندی و میزان استفاده از کتاب‌های لاتین تهیه‌شده از نمایشگاه بین‌المللی کتاب تهران در پژوهشکده مهندسی جهاد کشاورزی. *فصلنامه کتاب*، ۱۸(۴)، ۲۸۵-۲۹۸.
- فرخ پور، شهلا (۱۳۷۳). *تجزیه و تحلیل وضعیت کتاب‌های انتخاب‌شده لاتین توسط اعضای هیئت علمی پنج دانشگاه در تهران در زمینه‌های فنی مهندسی و میزان هزینه‌های ارزی مصرف‌شده*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه تربیت مدرس تهران.
- گنجی، شهلا (۱۳۷۹). *میزان دسترس‌پذیری و استفاده از کتاب‌های سال و کتاب‌های نمونه تحقیق در کتابخانه‌های دانشگاه فردوسی و کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه فردوسی مشهد، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی.
- محسنی، حمید (۱۳۸۶). *کلیات مجموعه‌سازی و انتخاب: مجموعه‌سازی ۲ (حمید دلیلی، ویراستار)*. تهران: دانشگاه پیام نور.
- محمدی، سیاوش (۱۳۷۶). *مطالعه میزان استفاده از کتب و نشریات ادواری لاتین در مرکز تحصیلات تکمیلی علوم پایه زنجان بین سال‌های ۷۱ الی ۷۴*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه تهران، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی.

- Adetoro, Niran (2008). Acquisition and use of library resources in the transition from a college to a university: a statistical record assessment. *Library Philosophy and Practice*, available at: www.webpages.uidaho.edu/~mob
- Ajala, Isaac Olugbenga (1997). Use of the university of Ibadan library resources by graduate students. *Library Review*, 46(6), 421 – 427.
- Hameed, A.B. (2004). Statistical records and its relevance in library management: the case of polytechnic Ibadan. *Nigerian library and information science review*, 22(2), 63-76.
- Ifidon, S. (1983). Library standards and statistics in Nigeria 1962-1983. *Nigerian libraries*, 19(1&3), 1-8.
- Kumar, K. (2001). *Library administration and management*. New Delhi: Viskas publications.
- Littman, Justin; Connaway, Lynn Silipigni (2004). A circulation analysis of print books and e-books in an academic research Library. *Library Resources & Technical Services*, 48(4), 256-262.
- Miller, A. H. (1990). Do the books we buy Get used?. *Collection Management*, 12(1-2), 15-20.
- Mosher, P. H. (1984). Quality and library collections: new directions in research and practice in collection evaluation. *Advances in Librarianship*, 13, 211-238
- Nwalo, K.I.N. (2001). Effectiveness of polytechnic libraries in Nigeria. *Journal of librarianship and information science in Africa*, 1(1), 41-50.

از نظر تعداد و موضوعات با نیازهای آموزشی دانشجویان در مقاطع و رشته‌های مختلف تحصیلی

◀ مریم رفیع، کارشناسی دفتر توسعه و انتقال فناوری دانشگاه فردوسی مشهد

چکیده

پژوهش حاضر از نوع کاربردی و از حیث روش توصیفی و پیمایشی است و با هدف بررسی میزان هماهنگی مجموعه کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی از نظر تعداد و موضوعات با نیازهای آموزشی دانشجویان در مقاطع و رشته‌های مختلف تحصیلی انجام گرفته است. جامعه پژوهش کلیه دانشجویان شاغل به تحصیل در سال ۱۳۹۴ می‌باشد. جمع آوری داده‌ها از طریق مشاهده میدانی و پرسشنامه محقق ساخته صورت گرفته است. در مجموع از ۴۰۰ پرسشنامه توزیع شده ۳۷۸ پرسشنامه به عنوان نمونه نهایی انتخاب شدند. نتایج حاصل از تحلیل داده‌ها نشان داد که دانشجویان در تمام مقاطع و رشته‌های تحصیلی از وضعیت موجود در کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی از نظر تعداد و موضوعات با نیازهای آموزشی خود رضایت دارند. فقط بین توزیع فراوانی منابع موجود با تعداد دانشجویان رابطه‌ای وجود ندارد.

کلیدواژه‌ها: کتابخانه‌های دانشگاهی، مجموعه‌سازی در کتابخانه‌های دانشگاهی، استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی ایران، میزان هماهنگی در کتابخانه‌های دانشگاهی، نیازهای اطلاعاتی دانشجویان، هماهنگی مجموعه کتابخانه دانشگاهی با نیازهای دانشجویان.

مقدمه

پژوهش، یکی از رسالت‌های دانشگاه است و کتابخانه، یکی از ابزارهای پژوهش به شمار می‌رود. هیچ دانشگاهی بدون داشتن کتابخانه‌ای قوی و غنی نمی‌تواند به رسالتش جامعه عمل بپوشاند و کتابخانه برای ادامه حیات دانشگاه ضروری است. از سوی دیگر، شهرت هر دانشگاهی به کتابخانه اش بستگی دارد. در هر اجتماعی، دانشگاه‌ها را با کتابخانه هایشان می‌شناسند. کتابخانه دانشگاهی جزء تفکیک ناپذیر دانشگاه و به عنوان بخشی مهم از مجموعه دانشگاهی به شمار می‌رود. کتابخانه‌ها به عنوان اعضای اساسی جوامع دانشگاهی مورد توجه قرار گرفته‌اند (مختاری معمار، ۱۳۷۴). اندیشمندان تعاریف متعددی از کتابخانه دانشگاهی را مطرح کرده‌اند که در یکی از این تعاریف آمده است: کتابخانه دانشگاهی عبارت است از کتابخانه یا سیستمی از کتابخانه‌ها که به وسیله یک دانشگاه، تأسیس، نگهداری و حمایت می‌شود تا نیازهای اطلاعاتی دانشجویان، دانشکده و استادان را برآورده سازد و برنامه‌های خدماتی، پژوهشی و آموزشی آنها را پشتیبانی کند. فلسفه وجودی این نوع کتابخانه در دانشگاه‌ها، دانشکده‌ها، مؤسسات آموزش عالی و دانشسراها کمک به استادان و دانشجویان در پیشبرد کار تحقیق و تدریس است (Young, 1983 در: اسدی،

۱۳۷۹). در این راستا استانداردهای مختلفی برای مجموعه کتابخانه‌های دانشگاهی تهیه و تنظیم شده است که در رهنمودهای کیفی مربوط به استاندارد چهارم کتابخانه‌های دانشگاهی آمده است. حال با توجه به موارد فوق، در این پژوهش این مسئله مطرح است که آیا مجموعه کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی مشهد از نظر تعداد منابع و موضوعات کتابها ی موجود با نیاز دانشجویان در رشته‌های مختلف تحصیلی هماهنگ است؟ و این هماهنگی تا چه حد با استانداردهای موجود همخوانی دارد؟ (شیرین تعاونی، ۱۳۸۱).

تعریف مسأله و سوالات اصلی پژوهش

با توجه به گسترش رشته‌های تحصیلی در دانشگاه‌ها، کتابخانه یکی از مراکز مهم تعیین اطلاعات و اطلاع رسانی است. تولید و عرضه حجم زیادی از اطلاعات در زمینه‌ها و رشته‌های گوناگون دوران کنونی را به "عصر اطلاعات" تبدیل کرده پدیده‌ای به نام "انفجار اطلاعات" را بوجود آورده است. یکی از مسائل مهم در دانشگاه‌ها توزیع عادلانه اطلاعات در کتابخانه دانشگاه براساس نیاز دانشجویان، اعضای هیات علمی رشته‌های مختلف موجود در دانشگاه است. در این پژوهش پس از جمع آوری اطلاعات و مطالعه اسناد و مدارک، ابتدا تعداد کل کتاب‌های موجود در مجموعه کتابخانه مرکزی دانشگاه مشخص شد. آنگاه آن را با تعداد کل دانشجویان شاغل به تحصیل در این دانشگاه مقایسه نمودیم تا میزان هماهنگی و یا عدم هماهنگی آن مشخص شود. با توجه به بررسی‌های انجام شده تعداد کل کتابهای موجود در کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی (۱۸۵۳۰۴) نسخه منبع فارسی و (۸۸۱۶۱) منبع لاتین می‌باشد. لازم است محاسبه مجموعه هر کتابخانه دانشگاهی بر مبنای فرمول زیر انجام گیرد:

$$V = 20000 D + 3000 M + 335 U + 12 E + 100 F + 10000000$$

مجموعه پایه کتابخانه‌های مرکزی باید بین ۴۰ تا ۸۰ هزار مدرک^۱، بنا به نوع و زمینه فعالیت موضوعی دانشگاه، تعیین شود. بنابراین با توجه به فرمول تعیین تعداد کتاب‌های مورد نیاز کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی به شکل زیر عمل گردید (مجموعه پایه برای کتابخانه مرکزی حداقل ۴۰۰۰۰ مدرک در نظر گرفته شد).

$$V = 40000 + 100(897) + 12(21797) + 335(60) + 3000(60) + 20000(60) = 1791364$$

با توجه به فرمول فوق ملاحظه شد، که تعداد مدارک مورد نیاز این واحد دانشگاهی رقمی بالغ بر ۱۷۹۱۳۶۴ جلد است. حال آنکه تعداد مدارک موجود (لاتین و فارسی) ۲۷۳۴۶۵ مدرک است. تعداد (۷۲۱۸۹۸) مدرک نیز در سامانه پاد^۲ کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی موجود است. و چنانچه آنرا از ۷ کم کنیم به عدد ۷۹۶۰۰۱ خواهیم رسید، که نشان دهنده آن است که کتابخانه مرکزی تعداد ۷۹۶۰۰۱ مدرک تا رسیدن به حد استاندارد نیاز دارد. اگر تعداد کل کتاب‌های موجود را که عدد ۹۹۵۳۶۳ می‌باشد به تعداد کل دانشجویان تقسیم کنیم مشاهده خواهد شد که به ازای هر دانشجوی تمام وقت در کتابخانه مرکزی تقریباً ۴۵ جلد کتاب موجود است.

^۱ رقمی ثابت و نمایشگر حداقل مجموعه‌ای است که باید همزمان با گشایش هر واحد دانشگاهی در کتابخانه آن موجود باشد.

^۲ هرگونه مواد کتابخانه‌ای، اعم از کتاب، نشریه ادواری، فیلم، مجموعه اسلاید، نوار، نوار ویدئو، نرم افزار کامپیوتری، دیسک نوری و مانند آن است مشروط بر اینکه به نحوی سازمان‌دهی شده و در مجموعه کتابخانه قرار گرفته باشد.

^۳ پایگاه اشتراک دانش (پاد) شبکه اجتماعی دانشگاه فردوسی مشهد

از طرفی با توجه به تعداد گروه‌های آموزشی و رشته‌های تحصیلی موجود در مقاطع مختلف تحصیلی و بررسی میزان موجودی کتاب در رده‌های مختلف موضوعی به خوبی می‌توان دید رده ادبیات (p) با حدود ۸۰۰۰ نسخه بیشترین میزان موجودی کتاب و رده علوم دریایی (v) با حدود ۵۰ نسخه کمترین میزان موجودی کتاب را به خود اختصاص داده است. با در نظر گرفتن میزان امانت و تمدید منابع در رده‌های مختلف موضوعی می‌توان دریافت که رده ادبیات با حدود ۱۸۰۰۰ مورد امانت و تمدید و رده دین (bp) با حدود ۱۴۰۰۰ مورد امانت و تمدید در رتبه اول و دوم میزان استفاده قرار دارند. حال آنکه در رده علوم دریایی با حدود ۵۰ نسخه کتاب میزان امانت و تمدید صفر می‌باشد. در رده علوم نظامی با حدود ۱۰۰ نسخه موجودی تنها ۳۸ مورد امانت و تمدید گزارش شده است. همانطور که آمار و ارقام نشان می‌دهد در کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی با توجه به استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی هم از نظر تعداد و هم خط‌مشی مجموعه‌سازی مشکلاتی دیده می‌شود که پژوهش حاضر در پی پاسخگویی به سوالاتی به قرار زیر است:

- ۱- آیا دانشجویان مقطع کارشناسی از وضعیت موجود مجموعه کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی مشاهد از نظر تعداد و موضوعات موجود با نیازهای آموزشی دانشجویان رضایت دارند؟
- ۲- آیا دانشجویان مقطع کارشناسی ارشد از وضعیت موجود مجموعه کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی مشاهد از نظر تعداد و موضوعات موجود با نیازهای آموزشی دانشجویان رضایت دارند؟
- ۳- آیا دانشجویان مقطع دکتری از وضعیت موجود مجموعه کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی مشاهد از نظر تعداد و موضوعات موجود با نیازهای آموزشی دانشجویان رضایت دارند؟
- ۴- آیا دانشجویان رشته فنی و مهندسی از وضعیت موجود مجموعه کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی مشاهد از نظر تعداد و موضوعات موجود با نیازهای آموزشی دانشجویان رضایت دارند؟
- ۵- آیا دانشجویان رشته علوم پایه از وضعیت موجود مجموعه کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی مشاهد از نظر تعداد و موضوعات موجود با نیازهای آموزشی دانشجویان رضایت دارند؟
- ۶- آیا دانشجویان رشته علوم انسانی از وضعیت موجود مجموعه کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی مشاهد از نظر تعداد و موضوعات موجود با نیازهای آموزشی دانشجویان رضایت دارند؟
- ۷- آیا دانشجویان رشته کشاورزی و دامپزشکی از وضعیت موجود مجموعه کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی مشاهد از نظر تعداد و موضوعات موجود با نیازهای آموزشی دانشجویان رضایت دارند؟
- ۸- آیا دانشجویان از وضعیت موجود مجموعه کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی مشاهد از نظر تعداد و موضوعات موجود با نیازهای آموزشی خود رضایت دارند؟
- ۹- آیا بین میزان رضایت مقاطع مختلف از وضعیت موجود مجموعه کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی مشاهد از نظر تعداد و موضوعات موجود با نیازهای آموزشی تفاوت وجود دارد؟
- ۱۰- آیا بین میزان رضایت رشته‌های مختلف از وضعیت موجود مجموعه کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی مشاهد از نظر تعداد و موضوعات موجود با نیازهای آموزشی تفاوت وجود دارد؟
- بین توزیع فراوانی منابع موجود در کتابخانه با تعداد دانشجویان رابطه وجود دارد؟

اهداف پژوهش

- ۱- بررسی وضعیت منابع موجود در کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی با توجه به تعداد دانشجویان در رشته‌های مختلف تحصیلی
- ۲- ایجاد هماهنگی بین خرید منابع و نیاز کاربران
- ۳- ارائه راهکارهایی برای توزیع مناسب بودجه و منابع

روش پژوهش

با توجه به موضوع و فرضیه‌ها، تحقیق حاضر به لحاظ هدف از نوع کاربردی و از حیث روش توصیفی و پیمایشی است. که اطلاعات آن به شیوه میدانی و از طریق پرسشنامه محقق ساخته جمع‌آوری گردیده است. پژوهشگر در این پژوهش به بررسی میزان هماهنگی مجموعه کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی مشهد از نظر تعداد و موضوعات موجود با نیازهای آموزشی دانشجویان در مقاطع مختلف می‌پردازد.

پیشینه داخلی پژوهش

پیشینه تحقیق در داخل کشور:

مراد مند (۱۳۸۳)، در مقاله‌ای با عنوان "ارزیابی مجموعه کتابخانه‌های دانشگاهی شهید چمران اهواز براساس استانداردهای مرتبط" به ارزیابی مجموعه کتابخانه‌های دانشگاه شهید چمران اهواز پرداخت. در این پژوهش، موجودی ۱۶ کتابخانه این دانشگاه مورد بررسی قرار گرفت. نتایج تحقیق نشان داد که این کتابخانه‌ها از نظر تعداد منابع زیر حد استاندارد است.

اعظمی سارودی در همین راستا نیز (۱۳۸۷)، پژوهشی با عنوان "بررسی وضعیت کتابخانه‌های تحت نظارت دانشگاه علوم پزشکی و مقایسه آن با استانداردهای معتبر (ای.سی.آر. ال) دانشگاه کرمان انجام داده است. هدف از این پژوهش، که با روش آمارهای توصیفی انجام شده، بررسی وضعیت کتابخانه‌های تحت نظارت دانشگاه علوم پزشکی کرمان و مقایسه آنها با "استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی ایران" است. البته لازم به ذکر است که در این بررسی تنها نیروی انسانی و مجموعه با استانداردهای مربوطه، مورد مقایسه قرار گرفته‌اند. در این بررسی، جمعا ۱۵ کتابخانه متعلق به ۱۰ دانشگاه و ۵ بیمارستان به عنوان جامعه مورد بررسی این پژوهش در نظر گرفته شده‌اند. اطلاعات مورد نیاز، از طریق پرسشنامه، مصاحبه حضوری، و مشاهده گردآوری شده است. نتایج حاصل از این پژوهش نشان می‌دهد که منابع موجود در کتابخانه‌های تحت نظارت دانشگاه علوم پزشکی کرمان زیر سطح استاندارد هستند و از رشد کافی برخوردار نمی‌باشند. همچنین، نیروی انسانی شاغل در این کتابخانه‌ها، در مقایسه با استانداردها، بسیار نامطلوب است.

پیشینه خارجی پژوهش

هنریک و تاتوم^۱ (۱۹۷۶) در پژوهش خود توسعه مجموعه کتابخانه‌های دانشگاهی آمریکا را بررسی کردند. این تحقیق از نخستین بررسی‌ها در خصوص گسترش مجموعه کتابخانه‌ها بود. هنریک و تاتوم روند تاریخی توسعه مجموعه کتابخانه‌های دانشگاهی آمریکا را در هفت کتابخانه دانشگاهی نشان دادند. بررسی آنها نشان داد که رابطه شدیدی بین کیفیت تحقیقات و آموزش در دانشگاه‌ها و رشد مجموعه کتابخانه‌های دانشگاهی وجود دارد. همچنین نتایج نشان داد که مجموعه کتابخانه‌های دانشگاهی آمریکا خردمندانه،

¹ Hendrik, E. &Tatum, G. M.

هدفمند و بر اساس سرمایه بسیاری بنا نهاده شده‌اند.

کاس ول^۱ (۱۹۸۷) عوامل اصلی و ضروری برای مدیریت موثر مجموعه در کتابخانه‌های تحقیقاتی را بررسی کرد. نتایج نشان داد که مهمترین مسئولیت کتابخانه‌ها مجموعه سازی قلمداد شده و مشخص گردید که در امر مجموعه‌سازی در کتابخانه‌های مورد مطالعه به نقاضای استفاده کنندگان توجه نمیشود و نقش عمده انتخاب مواد و توسعه مجموعه بر عهده کتابداران است.

آشور^۲ (۱۹۹۱)، پژوهشی با عنوان "ارزیابی مجموعه کتابخانه‌های دانشگاهی واقع در عربستان سعودی براساس استانداردهای انجمن کتابخانه‌های دانشکده‌ای و پژوهشی" انجام داده است که هدف آن، بررسی وضعیت مجموعه هفت کتابخانه دانشگاهی در عربستان سعودی بود. به همین منظور، برای گردآوری اطلاعات، پرسشنامه‌ای تدوین گردید و به ۷ کتابخانه مورد بررسی فرستاده و معلوم شد که مجموعه ۶ کتابخانه از ۷ کتابخانه مورد بررسی، زیر سطح استانداردهای انجمن کتابخانه‌های پژوهشی و دانشگاهی است. اما کتابخانه دانشگاهی شاه فهد از سطح استانداردها بالاتر بود. با توجه به نتایج بدست آمده، دلایل نامتناسب بودن مجموعه‌ها عبارتند از: عدم برنامه‌ریزی، نبود سیاست‌های مجموعه گسترده، شرکت نکردن اعضای هیات علمی دانشکده در مجموعه‌سازی، ناکافی بودن پشتیبانی مالی، و عدم امانت بین کتابخانه‌ای و جست و جوی پیوسته در بازیابی اطلاعات دانشکده‌ها، در بعضی از کتابخانه‌ها.

جامعه آماری پژوهش

جامعه شامل گروهی از افراد است که دارای یک یا چند صفت مشترک هستند و این صفات مورد توجه پژوهشگر می‌باشد. جامعه ممکن است همه افراد یک نوع خاص و یا عده محدودتری از همان گروه را در بر گیرد (پاشا شریفی، ۱۳۷۱: ۱۶۹). در تحقیق حاضر با توجه به قلمرو زمانی و مکانی انجام تحقیق، جامعه آماری این تحقیق عبارت است از کلیه دانشجویان شاغل به تحصیل در سال ۱۳۹۴ در دانشگاه فردوسی مشهد، که تعداد آنها حدود ۲۱۰۰۰ نفر می‌باشد.

نمونه آماری و روش و محاسبه حجم نمونه

الف) نمونه آماری و روش نمونه‌گیری: برای تحقیق حاضر با توجه به ویژگی‌های جامعه آماری و محدود بودن، شیوه نمونه‌گیری طبقه‌ای در نظر گرفته شد، هر دانشکده یک طبقه و هر دانشجوی دانشگاه فردوسی مشهد، یک واحد نمونه در نظر گرفته شد.

ب) تعیین حجم نمونه: با احتساب آنکه حجم جامعه آماری می‌باشد و با جایگذاری در فرمول فوق الذکر حجم نمونه عبارت خواهد بود از:

با انتخاب حداقل ۳۷۸ نفر از افراد جامعه آماری پژوهش انجام شد. از اینرو با توجه به روش نمونه‌گیری طبقه‌ای متناسب با حجم ساده و اینکه حجم جامعه محدود می‌باشد، به ۴۰۰ نفر از افراد جامعه آماری پرسشنامه توزیع که در نهایت پس از پیگیری‌های فراوان و خارج کردن پرسشنامه‌های ناقص و آنهایی که حدس زده می‌شد به سوال‌های پرسشنامه توجه نکرده‌اند، در مجموع، ۳۷۸ پرسشنامه تکمیل شده به عنوان نمونه نهایی انتخاب شدند.

¹ cogswell

² ashoor

ابزار جمع‌آوری داده‌ها

گردآوری اطلاعات در روش پیمایش مرحله‌ای بسیار مهم است که آزمودن فرضیه‌ها بر اساس دقت گردآوری اطلاعات امکان‌پذیر است. با توجه به اهداف پژوهش بهترین راه برای جمع‌آوری اطلاعات استفاده از پرسش‌نامه تشخیص داده شد. برای جمع‌آوری اطلاعات مورد نیاز، با توجه ادبیات موضوع و پیشینه تحقیق و همچنین الگوبرداری از نمونه‌های معتبر و استاندارد، محقق به استفاده از پرسشنامه‌ی محقق ساخته بر اساس مطالعات اسنادی و پرسشنامه‌های استاندارد اقدام نمود. پرسش‌نامه این تحقیق شامل ۲ قسمت است: (الف) سوالات عمومی، (ب) پرسشنامه تحقیق: این پرسشنامه بر اساس میزان رضایت دانشجویان از وضعیت منابع موجود و همچنین نحوه تهیه آنها طراحی شده است. و دارای ۱۵ سوال می‌باشد. گویه‌های مرتبط با هر سوال بر اساس مقیاس ۵ گزینه‌ای لیکرت نمره گذاری شده است.

روش‌های آماری

در این تحقیق به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش‌های آمار توصیفی و استنباطی استفاده شد. در آمار توصیفی از جداول فراوانی و درصدها، میانگین‌ها و انحراف معیارها و در آمار استنباطی از آزمون کولموگروف اسمیرنوف برای تعیین نرمال بودن متغیرها و آزمون‌های همبستگی پیرسون، T نمونه و آن را برای پاسخ فرضیه‌های تحقیق استفاده کردیم. ضمناً برای انجام محاسبات بسته نرم افزاری $Spss/pc++$ به کار گرفته شد.

آزمون فرضیه‌های تحقیق

جدول ۱: آزمون کولموگروف اسمیرنوف متغیرهای تحقیق

نتیجه	آزمون کولموگروف- اسمیرنوف		یافته‌های توصیفی		متغیرهای تحقیق	ردیف
	سطح معنی‌داری	آماره Z	انحراف معیار	میانگین		
نرمال	۰/۰۸۷	۱/۲۹۱	۰/۵	۳/۳	رضایت دانشجویان کارشناسی از وضعیت موجود کتابخانه دانشگاه	۱
نرمال	۰/۰۵۸	۱/۳۳۱	۰/۵۸	۳/۱۴	رضایت دانشجویان ارشد از وضعیت موجود کتابخانه دانشگاه	۲
نرمال	۰/۹۵۶	۰/۵۱۲	۰/۴۳	۳/۱۷	رضایت دانشجویان دکتری از وضعیت موجود کتابخانه دانشگاه	۳
نرمال	۰/۱۰۲	۱/۲۱۴	۰/۵۲	۳/۲۲	رضایت دانشجویان فنی و مهندسی از وضعیت موجود کتابخانه دانشگاه	۴
نرمال	۰/۳۲۲	۰/۸۴۵	۰/۴۷	۳/۱۲	رضایت دانشجویان علوم پایه از وضعیت موجود کتابخانه دانشگاه	۵
نرمال	۰/۱۶۳	۱/۱۰۷	۰/۵۷	۳/۲	رضایت دانشجویان علوم انسانی از وضعیت موجود کتابخانه دانشگاه	۶
نرمال	۰/۰۹۳	۱/۲۴	۰/۵۴	۳/۲۷	رضایت دانشجویان کشاورزی و دامپزشکی از وضعیت موجود کتابخانه دانشگاه	۷
نرمال	۰/۰۵۲	۱/۳۳۲	۰/۵۳	۳/۲۱	رضایت کل دانشجویان از وضعیت موجود کتابخانه دانشگاه	۸

با توجه به آنکه متغیرهای میزان رضایت دانشجویان در مقاطع و رشته‌های مختلف تحصیلی از وضعیت موجود مجموعه کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی مشهد از نظر تعداد و موضوعات موجود با نیازهای آموزشی دانشجویان دارای توزیع‌های نرمال می‌باشد، لذا از آزمون پارامتری t یک نمونه‌ای برای آزمون فرضیه استفاده شد.

جدول ۲: نتایج آزمون t یک نمونه‌ای میزان رضایت دانشجویان در مقاطع و رشته‌های مختلف تحصیلی از وضعیت موجود مجموعه کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی مشهد از نظر تعداد و موضوعات موجود با نیازهای آموزشی دانشجویان.

ردیف	میزان رضایت	میانگین	انحراف معیار	آماره t	درجه آزادی	سطح معنی داری
۱	مقطع کارشناسی	۳/۳	۰/۵	۷/۴۶۹	۱۵۱	۰/۰۰۰۱
۲	مقطع کارشناسی ارشد	۳/۱۴	۰/۵۸	۳/۱۱۱	۱۶۶	۰/۰۰۱
۳	مقطع دکتری	۳/۱۷	۰/۴۳	۳/۰۹۵	۵۸	۰/۰۰۲
۴	رشته‌های فنی و مهندسی	۳/۲۲	۰/۵۲	۴/۳۲۱	۱۰۰	۰/۰۰۰۱
۵	رشته‌های علوم پایه	۳/۱۲	۰/۴۷	۲/۲۱۲	۷۵	۰/۰۱۵
۶	رشته‌های علوم انسانی	۳/۲	۰/۵۷	۳/۹۳۲	۱۱۶	۰/۰۰۰۱
۷	رشته‌های کشاورزی و دامپزشکی	۳/۲۷	۰/۵۴	۴/۴۹۱	۸۱	۰/۰۰۰۱
۸	دانشجویان	۳/۲۱	۰/۵۳	۷/۷۰۹	۳۷۷	۰/۰۰۰۱

همانطور که از نتایج جدول شماره ۳ ملاحظه می‌گردد، دانشجویان در تمام رشته‌ها و مقاطع تحصیلی از وضعیت موجود مجموعه کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی مشهد از نظر تعداد و موضوعات موجود با نیازهای آموزشی دانشجویان رضایت دارند.

جدول ۳: یافته‌های توصیفی و مقایسه میزان رضایت دانشجویان مقاطع مختلف از وضعیت تعداد و موضوعات موجود با نیازهای آموزشی تفاوت وجود

سطح معنی داری	آماره F	سطح معنی داری آزمون همگنی واریانس‌ها	یافته‌های توصیفی		مقطع
			انحراف معیار	میانگین	
۰/۰۱۷	۴/۰۹۹	۰/۰۵۱	۰/۵	۳/۳	کارشناسی
			۰/۵۸	۳/۱۴	ارشد
			۰/۴۳	۳/۱۷	دکتری

همانطور که در نتایج جدول شماره ۳ ملاحظه می‌گردد فرض صفر را رد و فرض مقابل را می‌پذیریم، یعنی بین میزان رضایت مقاطع مختلف از وضعیت موجود مجموعه کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی مشهد از نظر تعداد و موضوعات موجود با نیازهای آموزشی تفاوت وجود دارد.

آیا بین میزان رضایت رشته‌های مختلف از وضعیت موجود مجموعه کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی مشهد از نظر تعداد و موضوعات موجود با نیازهای آموزشی تفاوت وجود دارد؟

جدول ۴: یافته‌های توصیفی و مقایسه میزان رضایت دانشجویان رشته‌های مختلف از وضعیت تعداد و موضوعات موجود با نیازهای آموزشی

رشته	یافته‌های توصیفی		سطح معنی‌داری آزمون همگنی واریانس‌ها	آماره F	سطح معنی‌داری
	میانگین	انحراف معیار			
فنی و مهندسی	۳/۲۲	۰/۵۲	۰/۸۵۲	۱/۰۸۵	۰/۳۵۵
علوم پایه	۳/۱۲	۰/۴۷			
علوم انسانی	۳/۲	۰/۵۷			
کشاورزی و دامپزشکی	۳/۲۷	۰/۵۴			

همانطور که در نتایج جدول شماره ۵ ملاحظه می‌گردد فرض صفر را رد نمی‌کنیم و آن را می‌پذیریم، یعنی بین میزان رضایت رشته‌های مختلف از وضعیت موجود مجموعه کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی مشهد از نظر تعداد و موضوعات موجود با نیازهای آموزشی تفاوت وجود ندارد.

فرضیه پژوهش

۱- بین توزیع فراوانی منابع موجود در کتابخانه با تعداد دانشجویان رابطه‌ای وجود دارد؟

جدول ۵: آزمون همبستگی پیرسون بررسی رابطه توزیع فراوانی منابع موجود در کتابخانه با تعداد دانشجویان

فراوانی منابع موجود در کتابخانه		متغیر دوم
سطح معنی‌داری	ضریب همبستگی پیرسون	متغیر اول
۰/۳	-۰/۰۸۲	تعداد دانشجویان

همان طور که در جدول شماره ۵ مشاهده می‌شود فرض صفر را رد نمی‌کنیم و آن را می‌پذیریم، یعنی بین توزیع فراوانی منابع موجود در کتابخانه با تعداد دانشجویان رابطه وجود ندارد.

بحث و نتیجه‌گیری

مولفه‌های تعیین‌کننده میزان مجموعه که در فرمول ۷ در "استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی" ایران تاثیر فراوان دارند از جمله: تعداد رشته‌ها در مقاطع تحصیلات تکمیلی اعم از کارشناسی ارشد و دکتری که به ازای هر رشته کارشناسی ارشد (۳۰۰۰) جلد و به ازای هر رشته دکتری (۲۰۰۰) جلد کتاب باید در کتابخانه مرکزی دانشگاه وجود داشته باشد و با توجه به رشد تعداد دانشجو و تعداد رشته‌ها در مقاطع مختلف تحصیلی، که در سال‌های اخیر نمایان تر است، لازم است که وزارت علوم، تحقیقات و فناوری با توجه به سند چشم‌انداز توسعه کشور و محور "توسعه مبتنی بر دانایی" در برنامه توسعه اجتماعی، فرهنگی کشور، مبنی بر اینکه دانشگاه‌های کشور از نظر پژوهشی باید با دانشگاه‌های معتبر بین‌المللی قابل مقایسه

باشند و با آنها رقابت کنند. لاجرم بهتر است که تمهیداتی در مورد مجموعه کتابخانه‌های مرکزی دانشگاهها که بدون تردید یکی از ارکان پژوهشی در دانشگاه‌ها به حساب می‌آیند، اندیشیده شود.

نتایج این بررسی نشان می‌دهد، که محاسبه وضعیت کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی با توجه به فرمول (V) استخراج شده از استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی ایران، با توجه به تعداد اعضای هیات علمی تمام وقت (۸۹۷) و تعداد دانشجویان تمام وقت رشته‌های موجود در مقاطع کارشناسی، کارشناسی ارشد، و دکتری، (۲۱۷۹۷) فقط ۹۹۵۳۶۳ مدرک وجود دارد. این تعداد زیر سطح استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی ایران است. اگرچه رویکرد کیفی کتابخانه مرکزی دانشگاه به استاندارد نزدیک است. این کتابخانه از نظر کمی با استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی ایران اختلاف دارد. ناکافی بودن مجموعه کتابخانه مرکزی دانشگاه به هر دلیل که باشد چه به علت مسائل مالی و یا عدم اجرای درست خط مشی‌های مجموعه‌سازی قابل توجیه نیست. در یافته‌های پژوهش ملاحظه گردید که دانشجویان در رشته‌های مختلف تحصیلی از مجموعه کتابخانه مرکزی دانشگاه رضایت دارند. ولی از توزیع فراوانی این منابع براساس مقاطع مختلف تحصیلی رضایت وجود ندارد. شاید یکی از علل، تفاوت موجود در نیاز به منابع اطلاعاتی بخصوص کتاب در مقاطع مختلف است و باید کتابهای هر مقطع (کارشناسی، ارشد، دکتری) از یکدیگر تفکیک شده تا دقیقاً مشخص گردد که کدام منابع مورد نیاز کدام مقطع تحصیلی است و این امر نیازمند پژوهشی دیگر است. از طرفی با فعال کردن سفارش کتاب از طریق پرتال‌های دانشجویی در دانشگاه نیازسنجی دقیق‌تری صورت گرفته است که نتایج پژوهش انجام شده توسط مک ایوان نیز این امر را یادآور میشود. در حالیکه در پژوهش حاضر مشخص شد که در کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی علاوه بر وجود بخش سفارشات با نیروهای متخصص جهت انجام فرایند سفارش و خرید منابع، یک کمیته تخصصی انتخاب کتاب که شامل کارکنان بخش مخزن کتابخانه، همکاران بخش سفارشات، مسئول کتابخانه، و هم چنین نمایندگان از گروه‌های آموزشی که نیازهای دانشجویان را شناسایی و اعلام می‌کنند اقدام به خرید براساس خط مشی مدون می‌نمایند. با این وجود دانشجویان در تمام مقاطع و رشته‌های تحصیلی می‌توانند منابع در خواستی خود را از طریق پرتال‌های دانشجویی خود ثبت کرده و پس از انجام بررسی‌های کارشناسان، خرید منابع صورت می‌گیرد (آیین‌نامه خط‌مشی مجموعه‌سازی کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی).

علاوه بر این لازم است در سیاستگذاری مجموعه‌سازی، به عوامل زیر که بر کمیت و میزان رشد منابع و مجموعه کتابخانه دانشگاهی اثر می‌گذارد توجه شود:

- ۱- تعداد، دامنه و عمق برنامه‌های آموزشی و پژوهشی رشته‌های کارشناسی
- ۲- تعداد، دامنه و عمق برنامه‌های آموزشی و پژوهشی رشته‌های کارشناسی ارشد و بالاتر
- ۳- میزان پژوهش‌هایی که به منابع کتابخانه‌ای نیاز دارد
- ۴- کمیت و کیفیت منابع موجود در رشته مورد نظر
- ۵- بهای نسبی مواد و منابع کتابخانه‌ای در رشته مورد نظر
- ۶- تعداد و نوع استفاده‌کنندگان کتابخانه (دانشجو، استاد، پژوهشگر، و جز آن)
- ۷- روش‌های آموزشی
- ۸- ایجاد امکان دسترسی به منابع سایر کتابخانه‌ها
- ۹- ایجاد سیستم‌های کامپیوتری و امکانات استفاده از شبکه‌های اطلاعاتی

مشکلات مالی کتابخانه‌ها در تهیه منابع از یک سو، شمارگان پایین کتاب‌ها در کشور و پدیده انفجار اطلاعات و هم چنین افزایش مداوم قیمت کتاب‌ها و نشریات و مشکلات ارزی تهیه منابع خارجی از سوی

دیگر، بر مشکلات کتابخانه‌های دانشگاهی افزوده است و راهکارهای فوری را طلب می‌کند. طبق استانداردهای جهانی و استانداردهای موجود در کشورهای جهان سوم بودجه لازم برای هر کتابخانه دانشگاهی دست کم ۵ درصد کل بودجه دانشگاهی تعیین شده است که در ایران این میزان به ۳٪ تقلیل یافته است. در این رابطه میزان گستردگی مجموعه باید مبتنی بر تعداد دانشجویان، اعضای هیات علمی و دیگر پژوهندگان و استفاده کنندگان باشد (سینایی، ۱۳۷۶). لازم است مجموعه کتابخانه مرکزی پس از رسیدن به حد نصاب "تعداد کل مجموعه" در فرمول:

$$V = 100F + 12E + 33V + 3000M + 20000D$$

بین ۲ تا ۶ درصد رشد سالانه داشته باشد. (علیادونیقی، ۱۳۸۵). برای گذر از این مشکلات می‌توان به گسترش طرح های خدمات امانت بین کتابخانه ای، استفاده از لوح فشرده، دسترسی به پایگاه‌های اطلاعاتی الکترونیکی، و اینترنت اشاره کرد. البته برای موفقیت در طرح‌های امانت بین کتابخانه‌ای، کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌ها باید فهرستگان جامع و دقیق از موجودی کتابخانه‌های خود تهیه کنند تا سایر کتابخانه‌ها از منابع موجود در کتابخانه‌های هدف اطلاع یابند.

منابع و مآخذ

- آشور، محمد صالح (۱۳۷۱). "ارزشیابی مجموعه‌های کتابخانه‌های دانشگاهی سعودی براساس استانداردهای ACRL". ترجمه محسن نوکاریزی، پیام کتابخانه، دوره دوم، ۴ (زمستان): ۱۲۴-۱۱۸.
- بنی اقبال، ناهید (۱۳۷۳). "بررسی وضعیت کتابخانه‌های دانشکده‌های دانشگاه تهران". پیام کتابخانه، دوره چهارم، ۱ و ۲ (بهار و تابستان): ۷۷-۸۷.
- تعاونی، شیرین و همکاران (۱۳۸۰). استانداردهای کتابخانه‌های تخصصی ایران. تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.
- مرادمند، علی (۱۳۷۷). "ارزیابی مجموعه کتابخانه‌های دانشگاه شهید چمران اهواز براساس استانداردهای مرتبط". فصلنامه کتاب، ۲ (تابستان): ۱۳-۲۶.
- Cogswell, J.A.(1987). The organization of collection management functions in academic research libraries. *Journal of Academic Librarianship*, 13:268-276.
- Hendrik, E.& Tatum, G. M. (1976). The development of collection in American university libraries. *College & Research Libraries*, 37 :222-245.
- Corol, van ziji, (1998). "The why, what, and how of collection development policies", *South African journal of library and information science*. 66 (3).
- Macewan, Bonnie, "understanding users' needs and making collections choie", *CollectionBuilding*, Available via.
- غلامی، طاهره (۱۳۸۰). "ارزیابی وضعیت مجموعه ی کتابخانه‌های دانشگاهی دانشگاه اصفهان" پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع رسانی، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه تهران.
- زمانی‌نژاد، فریده (۱۳۷۷). ارزیابی کتابخانه‌های دانشگاهی شهر زنجان". پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع رسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات.
- فتاحی، ر.ا. (۱۳۸۱). برنامه‌ریزی و مدیریت توسعه خدمات در کتابخانه‌ها، کتابداری و اطلاع رسانی، جلد ۵، شماره ۱ بهار.

اسدی گرگانی، ف. (۱۳۶۶). نیازهای اطلاعاتی کارشناسان امور بهزیستی. طرح پژوهشی، اداره بهزیستی استان تهران.

علیاندونیقی، بابک (۱۳۸۵). "میزان هماهنگی مجموعه کتابخانه‌های دانشگاهی واحد رودهن"، فصلنامه اندیشه‌های تازه در علوم تربیتی، سال دوم، شماره سوم، تابستان ۱۳۸۶.

پاشا شریفی، حسن (۱۳۷۱). روش‌های آماری در روان شناسی، علوم تربیتی، اجتماعی، و... (علوم رفتاری): آمار توصیفی و استنباطی. تهران: نشر دانا، ۱۳۷۲.

خلعتبری، جواد (۱۳۸۵). آمار و روش تحقیق. تهران: پردازش، ۱۳۸۵.

مختاری معمار، حسین (۱۳۷۴). درآمدی بر کتابداری. شیراز: نشر قو، ۱۳۷۴.

منابع آموزشی آزاد

چیستی و کاربرد آن در دانشگاه‌ها و نقش کتابخانه‌ها در آن

◀ **سوره شعاعی**، کارشناس ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی، مرکز اطلاع‌رسانی و

کتابخانه مرکزی، دانشگاه فردوسی مشهد

◀ **بهار قادری**، کارشناس ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی، مرکز اطلاع‌رسانی و

کتابخانه مرکزی، دانشگاه فردوسی مشهد

منابع آموزشی آزاد، هر نوع منبع آموزشی و پژوهشی رایگانی است که عموم مردم، آزادانه یا تحت مجوزی رایگان، اجازه دسترسی، استفاده، اقتباس و توزیع دوباره آن را بدون هیچ‌نوع محدودیتی دارند. منابع آموزشی آزاد باعث می‌شود تا روند آموزش در سراسر جهان بهبود یابد. ویژگی اصلی OER مجوز مالکیت معنوی آن است و آزادی این مجوز به دیگران امکان می‌دهد تا منابع را به‌اشتراک بگذارند یا حتی تصحیح کنند که پنج فعالیت اصلی را دربردارد: حفاظت، استفاده مجدد، اصلاح دوباره، ترکیب منابع، انتشار دوباره. کاربرد این منابع برای دانش‌آموزان و دانشجویان، معلمان و استادان و مردم با هر پیشینه یا فعالیتی است. این منبع افزون بر رایگان بودن، امکان استفاده و به‌اشتراک‌گذاری رایگان و قانونی، امکان ایجاد شبکه‌سازی و همکاری با هم‌تایان و هزینه آموزشی کمتر و بهبود دسترسی به اطلاعات را فراهم می‌کند. این منابع نیز همچون دیگر منابع، باید پیش از استفاده، از نظر کیفیت، متناسب بودن و فنی ارزیابی و بررسی شوند که در این زمینه، کتابخانه‌ها می‌توانند نقشی اساسی و مهم ایفا کنند.

این روزها، پیشرفت فناوری روند یادگیری را دچار تحولی بزرگ کرده است. به‌طوری که گرایش علاقه‌مندان به یادگیری از طریق فناوری یا یادگیری الکترونیکی، به‌ویژه، در نسل‌های جدید افزایش یافته است. این توجه موجب شده است که برخی از مؤسسات آموزش عالی در سطح جهان، به‌سمت تولید مواد آموزشی الکترونیکی، با کیفیت مطلوب سوق پیدا کنند و آن‌ها را به‌طور رایگان، در دسترس دانش‌آموزان یا دانشجویان قرار دهند (Smith & Lee, 2016). پیشرفت گرایش به تولید مواد آموزشی رایگان از طریق فناوری، باعث شکل‌گیری گونه‌ای از مواد آموزشی شده است که امروزه به‌عنوان «منابع آموزشی آزاد» یا «Open Educational Resources (OER)» شناخته می‌شود.

منابع آموزشی آزاد یا OER چیست؟

منابع آموزشی آزاد، هر نوع منبع آموزشی و پژوهشی رایگانی است که عموم مردم، آزادانه یا تحت مجوزی رایگان، اجازه دسترسی، استفاده، اقتباس و توزیع دوباره آن را بدون هیچ نوع محدودیتی دارند. منابع آموزشی آزاد باعث می شود تا روند آموزش در سراسر جهان بهبود یابد (UNESCO, 2012). اصطلاح منابع آموزشی آزاد (OER) برای نخستین بار در انجمن یونسکو^۱ در سال ۲۰۰۲ مطرح شد که درباره تأثیر دوره آموزشی رایگان برای تحصیلات عالی در کشورهای در حال توسعه بود. در حال حاضر، یونسکو پیش نویس متنی را به عنوان ابزار استاندارد یونسکو برای OER تهیه کرده که قرار است در چهلمین جلسه کنفرانس عمومی یونسکو در سال ۲۰۱۹ درباره آن بحث شود.

ویژگی اصلی OER مجوز مالکیت معنوی آن است و آزادی این مجوز به دیگران امکان می دهد تا منابع را به اشتراک بگذارند یا حتی تصحیح کنند. اهمیت این مجوز روی منابع آموزشی آزاد به حدی است که اگر منبعی به طور مشخص، برچسب گذاری نشده باشد یا برچسب مخصوص قرارگیری در محدوده مالکیت عمومی یا مجوز آزاد را نداشته باشد، OER نخواهد بود.

دیوید ویلی (Wiley, 2017) در زمینه مجوز کپی رایت منابع آموزشی آزاد، پنج فعالیت یا اجازه را پیشنهاد داده است. به طوری که کاربران OER مجازند، هریک از این فعالیتها را انجام دهند:

- **حفاظت:**^۲ حق ایجاد، نسخه برداری و کنترل نسخه های محتوا برای نمونه، دانلود، تکثیر، ذخیره و مدیریت منابع؛
- **استفاده مجدد:**^۳ حق استفاده از محتوا به روش های مختلف برای نمونه، استفاده از منابع در کلاس، در گروه های مطالعه، روی وبسایت و در ویدئوها؛
- **اصلاح دوباره:**^۴ حق انطباق، تنظیم، تغییر یا تغییر محتوای منبع برای نمونه، ترجمه محتوا به زبانی دیگر؛
- **ترکیب منابع:**^۵ حق ترکیب محتوای اصلی یا تجدیدنظر شده با منابع دیگر برای ایجاد محتوایی جدید برای نمونه، ترکیب محتوا با محتوای دیگر؛
- **انتشار دوباره:**^۶ حق به اشتراک گذاری نسخه هایی از محتوای اصلی یا اصلاحیه های آن محتوا یا محتواهای ترکیبی برای نمونه، دادن نسخه ای از محتوا به یکی از دوستان.

منابع آموزشی آزاد (OER) برای چه کسانی کاربرد دارد؟

باتوجه به سطح مطلوب منابع آموزشی آزاد و به ویژه رایگان بودن آنها، این منابع می تواند به طور خاص، برای کشورهای در حال توسعه مفید باشد. در این کشورها، بسیاری از دانش آموزان و دانشجویان ممکن است نتوانند، کتاب های درسی را تهیه کنند یا برای دسترسی به کلاس های درس با محدودیت مواجه هستند و امکان شرکت در برنامه های آموزشی معلم محور را ندارند. از سوی دیگر، کشورهای صنعتی ثروتمند نیز به این منابع توجه ویژه دارند؛ چون استفاده از این منابع کمک می کند تا در هزینه تهیه منابع آموزشی

1. UNESCO
2. Retain
3. Reuse
4. Revise
5. Remix
6. Redistribute

- صرفه‌جویی چشمگیری صورت گیرد. افزون‌براین، مخاطبان این منابع را می‌توان در چند دسته قرار داد:
- **دانش‌آموزان و دانشجویان:** این منابع به دانش‌آموزان و دانشجویان کمک می‌کند تا به‌صورت رایگان، به برخی از بهترین دوره‌های آموزشی و حتی برنامه‌های آموزشی سطح‌بندی‌شده دسترسی داشته باشند؛
  - **معلمان و استادان:** یکی از کاربردهای این منابع ممکن است برای معلمان و استادان باشد؛ چرا که آن‌ها نیز می‌توانند به‌صورت قانونی و رایگان به برخی از بهترین دوره‌های آموزشی دسترسی داشته باشند. همچنین این گروه می‌توانند، منابع آموزشی آزاد موجود را با زبان‌ها و فرهنگ‌های محلی خود منطبق کنند و با آن‌ها برنامه‌های آموزشی پایه‌ای و نوآورانه را برای شاگردان و دانشجویان خود تهیه کنند؛
  - **مردم با هر پیشه یا فعالیتی:** این منابع به افراد با هر سن و پیشه‌ای کمک می‌کند تا بی‌آنکه معلم یا دانشجو باشند، از اطلاعات آزاد بهره ببرند و دربارهٔ جهان اطرافشان بیشتر بیاموزند و به ابزارهایی دسترسی پیدا کنند که برای بهبود زندگی و معیشت خود نیاز دارند.

سودمندی استفاده از منابع آموزشی آزاد (OER)

استفاده از منابع آموزشی آزاد (OER) افزون‌بر رایگان بودن، سودمندی‌های دیگری نیز دارد که در ادامه به آن‌ها پرداخته می‌شود (Commonwealth of Learning, 2016):

✓ استفاده، بهبود و به‌اشتراک‌گذاری رایگان و قانونی

- صرفه‌جویی در وقت و انرژی با اقتباس یا بازنگری منابع؛
- مناسب‌سازی محتوای منابع آموزشی برای دورهٔ آموزشی خاص؛
- گسترش فرصت‌ها برای آموزش و یادگیری بین‌رشته‌ای از طریق امکان ادغام و اصلاح منابع آموزشی متعدد؛
- تعریف دوبارهٔ یادگیری سنتی از طریق ترکیب آموزش چندرسانه‌ای یا آموزش سناریومحور؛
- فراتر از محدودهٔ آموزش با کتاب حرکت کردن.

✓ شبکه‌سازی و همکاری با همتایان

- دسترسی به منابع آموزشی که کارشناسان دیگر در رشتهٔ خود بررسی کرده‌اند؛
- مرور یا حاشیه‌نویسی شکل‌ها و متن‌ها که در نتیجهٔ آن دیگر مدرسان دانش عمیق‌تر و کیفی‌تری از منابع را با سرعت بیشتری به‌دست می‌آورند؛
- یادگیری و تدریس پروژهٔ تیمی با استفاده از سیستم‌های همکاری.

✓ هزینهٔ آموزشی کم‌تر و بهبود دسترسی به اطلاعات

- کاهش هزینهٔ مواد آموزشی به‌ویژه کتاب‌های درسی به‌طوری‌که تمامی دانشجویان بدون پرداخت مالیات به منابع دسترسی دارند؛
- یافتن و دسترسی سریع به اطلاعات به‌صورت مجازی در هر موضوع روی دستگاه‌های مختلف؛
- فراهم کردن این امکان برای دانشجویان که پیش از ثبت‌نام بتوانند محتوای درس را آزادانه مشاهده و بررسی کنند.

ارزیابی منابع آموزشی دسترسی آزاد (OER)

همچون دیگر منابع، برای منابع دسترسی آزاد (OER) نیز از فرایند ارزیابی مشخصی باید استفاده شود که

در این زمینه، کتابخانه‌ها نقشی اساسی و مهم می‌توانند داشته باشند. شاخص‌هایی که در ارزیابی منابع بهتر است در نظر گرفته شود، در ادامه آمده است (Organisation for Economic Co-operation and Development & Centre for Educational Research and Innovation, 2007):

✓ کیفیت

- دسترسی یا استفاده از منابع داوری یا بررسی شده؛
- شفاف بودن اعتبار نویسنده یا مؤسسه؛
- روش‌های آموزشی درست؛
- ممکن بودن سفارشی‌سازی یا اصلاح.

✓ تناسب

- دقیق بودن محتوا؛
- ذکر منابع؛
- تنظیم محتوای منابع بر پایه یادگیری؛
- مناسب بودن سطح خواندن یا دامنه موضوع برای دانش‌آموزان یا دانشجویان.

✓ فنی

- کیفیت مناسب فنی منبع (شفافیت، ارزش تولید مناسب)؛
- مجوز عمومی خلاقانه^۱؛
- مجوز برای تلفیق و اشتراک‌گذاری دوباره.

پیش‌نیازهای استفاده از منابع آموزشی آزاد (OER)

- امور حقوقی و قانونی (تدوین مجوز برای استفاده، توسعه و تغییر و تصحیح و به‌اشتراک‌گذاری منابع)
  - الف. کسب اجازه از صاحب فایل آموزشی به منظور تغییر در فایل و به‌اشتراک‌گذاری دوباره آن؛
  - ب. ذکر نام صاحب فایل در فایل آموزشی تغییر یافته؛
  - ج. ثبت نام افرادی که می‌خواهند از OER استفاده کنند؛
  - د. دسترسی ثبت‌نام‌کنندگان به OER در درون مؤسسه یا دانشگاه یا بیرون از آن؛
  - هـ. تعیین سطح دسترسی ثبت‌نام‌کنندگان به OER. به این معنا که ثبت‌نام‌کنندگان فقط بتوانند فایل‌های آموزشی را بخوانند یا اینکه افزون‌بر خواندن، تغییراتی در فایل نیز اعمال کنند. به منظور حفظ حقوق صاحب اولیه فایل آموزشی و پرهیز از تجاری‌سازی آن شاید نیاز باشد، امکانی فراهم شود تا بتوان تغییرات را ردیابی کرد؛
  - و. نشان‌دار کردن فایل‌های آموزشی موجود در پایگاه OER؛
  - ز. تدوین آیین‌نامه OER به منظور شفاف‌سازی حقوق و قوانین مربوطه OER؛

¹. Creative Commons (CC) license

مجوز عمومی خلاقانه یکی از چندین مجوز عمومی مربوطه حق مؤلف (Copyright) است که به شیوه متفاوتی اجازه توزیع رایگان آنرا را می‌دهد که حق مؤلف دارند. این مجوز هنگامی کاربرد دارد که مؤلفی به دیگران اجازه می‌دهد که آثار خود او را به‌اشتراک بگذارند، استفاده کنند و روی آن کار دیگری انجام دهند.

ح. بررسی کیفیت منابع آموزشی برای قرارگرفتن در فهرست منابع OER؛
ط. ابلاغ آیین‌نامه OER به استادان، پژوهشگران و دانشجویان و به‌کارگیری روش‌های ترغیبی و تشویقی برای مشارکت آن‌ها در این طرح.

• امور نرم‌افزاری و پایگاهی

الف. جلسه مشترک با مرکز رایانه دانشگاه، مدرسه یا مؤسسه، به‌منظور بررسی زمینه‌ها و پیش‌نیازهای لازم در این طرح.

• امور محتوایی

الف. شناسایی فایل‌های آموزشی در سطح دانشگاه، مدرسه یا مؤسسه که قابلیت بهره‌گیری از آن‌ها در OER وجود دارد؛

ب. دادن فراخوان به استادان، معلمان، پژوهشگران، دانشجویان و دانش‌آموزان به‌منظور به‌اشتراک‌گذاری فایل‌های خود در OER؛

ج. ایجاد پایگاه اطلاعاتی از منابع اعضای هیئت‌علمی، دانشجویان و سازمان‌ها و کتابخانه‌ها و...؛

د. منابع آموزشی آزاد یعنی کتاب‌های درسی و برنامه‌ها و دوره‌های کامل درسی، رئوس مطالب درباره مطلب یا مبحثی خاص، یادداشت‌های درسی، تکالیف، تست‌ها، مازول‌ها، آزمایش‌ها و پروژه‌ها، نرم‌افزارها و تکنیک‌ها و دیگر ابزارها، فیلم‌های آموزشی، فایل‌های صوتی، انیمیشن و هرچیزی که دسترسی به دانش را تسهیل کند (Commonwealth of Learning, 2016).

نقش کتابخانه‌ها و کتابداران در توسعه OER

کتابخانه‌های دانشگاهی برای دستیابی به اهداف آموزشی دانشگاه هر ساله هزینه‌های بسیاری را برای مجموعه‌سازی کتاب‌های درسی انجام می‌دهند. این درحالی است که بسیاری از این منابع از سالی‌به‌سالی دیگر تغییر می‌یابد و همین‌طور، از نظر تعداد نمی‌تواند به‌صورت رایگان، در اختیار تمامی دانشجویان قرار گیرد. از سوی دیگر، آلن و سیمان (Allen & Seaman, 2016) پس از نظرسنجی از استادان دریافتند که از دیدگاه آن‌ها منابع کافی در جهت آموزشی که مدنظر آن‌هاست، وجود ندارد.

درعین‌حال، تمرکز اصلی کتابخانه‌های دانشگاهی بر منابع پژوهشی و کتاب‌های درسی است. باینکه کتابخانه‌ها برنامه‌ها و مقاله‌های سال‌های پیش را نگه می‌دارند یا از سواد اطلاعاتی و مهارت‌های تحقیقاتی پشتیبانی می‌کنند؛ اما اغلب آن‌ها در مدیریت یادداشت‌های سخنرانی، اسلایدهای آموزشی، مواد آموزشی دیجیتال تولیدشده به‌کمک مدرسان، ارائه‌های دانشجویی و کلاسی و مانند این‌ها نقش کمتری ایفا می‌کنند (Hirst, 2009).

جنبش منابع آموزشی رایگان ممکن است، به این چالش‌ها پاسخ دهد. جنبش دسترسی به منابع درسی و آموزشی رایگان (OER)، در حالی که خود امری چالش‌برانگیز است؛ درحال تغییر دادن پارادایم‌های کتابخانه‌های دانشگاهی است (Kats, 2018). در درجه اول، وظیفه کتابخانه‌های دانشگاهی، تشویق استادان و تولیدکنندگان منابع علمی و همچنین نشان‌دادن ارزشمندی چنین منابعی برای بهبود تعلیم و یادگیری و... است؛ چرا که این منابع می‌توانند در هزینه و زمان صرفه‌جویی کنند و همین‌طور اگر نتوانند امر یادگیری را بهبود بخشند، می‌توانند یادگیری را تسریع بخشند.

فیشر و همکاران (Fischer et al., 2015) در پژوهش خود نشان دادند که از نظر نتایج تحصیلی، تفاوتی بین دو گروهی که از منابع رایگان و منابع سنتی استفاده کرده‌اند مشاهده وجود ندارد. درحالی که از نظر صرفه‌جویی در زمان و هزینه، منابع آموزشی رایگان از منابع سنتی پیشی گرفته‌اند.

با توجه به توصیفات منابع آموزشی رایگان و ضرورت آن‌ها در کتابخانه‌های دانشگاهی روبرسون (Robertson, 2018) نقش‌های زیر را برای کتابخانه‌ها برشمرده است:

الف. فراهم کردن بستری برای OER

- تشریح متادیتاها و توصیفات منابع؛
- مدیریت اطلاعات و انتشار منابع؛
- ارزیابی منابع (چه کسی این منبع را تولید کرده است؟ این منبع از کجا است؟ آیا منبع منسجم است؟ و...)
- ایجاد راهنماهای موضوعی؛
- مدیریت حقوق مالکیت معنوی و ترویج مجوز باز مناسب (ایجاد قابلیت استفاده از منبع، ایجاد قابلیت صدور مجوز برای منبع، دسترسی به نرم‌افزار خاص لازم برای استفاده از منبع و...).

ب. نظارت و پیگیری امور مربوط به OER

بحث و نتیجه‌گیری

با توجه به رشد فناوری در دنیای امروز، منابع آموزشی الکترونیکی، به‌صورت رایگان، در سطحی گسترده در دسترس هستند. استفاده از منابع آموزشی آزاد می‌تواند روشی کارآمد برای توسعه آموزش الکترونیکی به افراد، به‌ویژه دانش‌آموزان و دانشجویان باشد. از آنجاکه استفاده از این منابع، پیش‌شرط‌هایی چون امور حقوقی و قانونی، امور نرم‌افزاری و پایگاهی و محتوایی دارد، بنابراین ضروری است، افرادی به‌منظور بررسی و ارزیابی این منابع در هر یک از پیش‌شرط‌ها فعالیت داشته باشند تا بتوانند منابع مفید و کاربردی را در دسترس متقاضیان آن قرار دهند. باتوجه‌به اینکه کتابخانه‌ها با منابع اطلاعاتی و آموزشی مختلفی سروکار دارند، دریافت، گردآوری و بازبینی و کنترل این منابع را همچون دیگر منابع، می‌توانند عهده‌دار شوند. باوجوداین، باتوجه‌به اهمیت بحث امور حقوقی منابع آموزشی آزاد و نیز نیاز به زیربنای فناورانه برای آن لازم است، هماهنگی لازم میان نهادهای مربوطه مثل واحدهای مدیریت و تصمیم‌گیرنده و نیز واحد فناوری هر سازمان وجود داشته باشد. بدیهی است، گسترش استفاده از این منابع، افزون‌بر سودمندی کاهش هزینه‌های آموزش، با اشتراک دانش جمعی می‌تواند، کمک گسترده‌ای به دسترس‌پذیر کردن و استفاده از دانش پنهان و ضمنی سازمان‌ها بکند.

منابع

- Commonwealth of Learning. (2016). *Open educational resources: Policy, costs, transformation*. (R. Miao, Fengchun, Mishra, Sanjaya & McGreal, Ed.). Paris: The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO). Retrieved <http://tiny.cc/ebpu5y>
- Elaine, A. I. & Seaman, J. (2016). Opening the textbook: Educational resources in U.S. higher education, 2015-16. *Babson Survey Research Group*. Retrieved 25 March, 2018 from <http://tiny.cc/v1nu5y>
- Fischer, L, John Hilton III, T., Robinson, Jared & Wiley, David A. (2015). A multi-institutional study of the impact of open textbook adoption on the learning outcomes of post-secondary students. *Journal of Computing in Higher Education*, 27(3), 159-172. Retrieved 11 January, 2019 from <http://tiny.cc/v3nu5y>
- Organisation for Economic Co-operation and Development, & Centre for Educational Research and Innovation. (2007). *Giving knowledge for free: The emergence of open educational resources*. [Paris France?]: Organisation for Economic Co-operation and

Development.

- Robertson, I. J. (2018). **What do academic libraries have to do with Open Educational Resources?** Theme: Long term sustainability of open education projects first steps to start up. In *Open Ed 2010 Proceedings*. Barcelona: UOC, OU, BYU. Retrieved 30 February, 2019 from <http://tiny.cc/p0nu5y>
- Smith, B. & Lee, L. (2016). Librarians and OER: Cultivating a community of practice to be more effective advocates. *Journal of Library & Information Services in Distance Learning*, 11(1-2), 106-122. Retrieved 30 March, 2019 from <http://tiny.cc/vznu5y>
- UNESCO (June, 2012). 2012 Paris OER declaration. Paper presented at *2012 World Open Educational Resources (OER) Congress*. Paris. Retrieved 19 February, 2019 from <http://tiny.cc/74nu5y>
- Wiley, D. (2017). Defining the 'open' in open content and open educational resources. *Open Content*. Retrieved 10 January, 2019 from <http://tiny.cc/m4nu5y>

کتابشناسی گزیده توصیفی منابع مرجع فارسی ۱۳۹۷

بخش مرجع مرکز اطلاع رسانی و کتابخانه مرکزی

◀ محمود صدیقی، کارشناس ارشد مرکز اطلاع رسانی و کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی مشهد

اطلس تاریخی سادات ایران: از آغاز ورود تا پایان قرن نهم هجری قمری سادات خراسان بزرگ. اسماعیل رضایی برجکی؛ ترسیم نقشه‌ها ابوالفضل زارعی؛ ترسیم نمودارها پیروز جلالی؛ ویراستاران محمدطاهر چهار جوی، مصطفی جلیلیان مصلحی، ارزبابان محمدحسن پاکدامن، محمد باغستانی. مشهد: بنیاد پژوهشهای اسلامی، ۱۳۹۷.

۴۲۷ ص: مصور(رنگی)، نمودار، نقشه (رنگی)

سادات به عنوان خاندان پیامبر(صلی الله علیه و آله و سلم) و وابستگان به ایشان در طول تاریخ اسلام، تحت شرایط مختلف و به دلایل گوناگون اقدام به مهاجرت کرده‌اند. کتاب «اطلس تاریخی سادات ایران» در بخش مربوط به خراسان بزرگ، به چگونگی ورود و استقرار سادات، کانون‌های تجمع، خاندان‌های مهم و بخشی از نقش اجتماعی سادات در این دیار اختصاص دارد که با ارائه محتوا، نقشه و تبارنامه‌ها به شیوه‌ای نو به این کار پرداخته است.

این اثر دارای دو فصل اصلی، یک نتیجه‌گیری وسه پیوست می‌باشد. در فصل نخست، چهره‌هایی از سادات که تحت تاثیر شرایط سیاسی، گریز از فشار حکومت یا راه‌اندازی قیام، وارد این منطقه شده‌اند به ترتیب تاریخی معرفی شده است. در فصل دوم، خاندان‌های شکل گرفته از سادات در خراسان معرفی شده‌اند پیوست اول شجره نامه‌های سادات خراسان را دربردارد که به صورت نمودار از امام معصوم (ع) به پایین ترسیم شده‌اند. پیوست دوم به نقشه‌های پراکندگی سادات خراسان اختصاص دارد. و پیوست سوم شامل تصاویر مزارات متعلق به سادات مدفون در این سرزمین می‌باشد.

دانشنامه جرم شناسی محکومان. به کوشش عباس شبیری؛
با همکاری گروهی از استادان و پژوهشگران جرم شناسی.

تهران: نشر میزان، ۱۳۹۷.

۹۶۴،۱۲ ص: جدول.

این دانشنامه، مجموعه‌ای مرکب از ۶ مقاله تالیفی و ۲۹ مقاله ترجمه شده درموضوع جرم شناسی انتقادی و حقوق کیفری در کشورهای بزرگ دنیا است. مکتب جرم‌شناسی، اجرای قواعدسازمان ملل درباره زندانیان، جرم‌شناسی محکومان، مواد مخدر درزندان، بازگشت به خویشتن، فقیر بودن درزندان، دیدگاه جرم شناسی محکومان در خصوص قوانین مربوط به مجرمان جنسی و زندانیان سالمند از جمله مباحث مطرح در این کتاب است. فصل سوم دانشنامه نیز به نقد و معرفی کتاب‌های حوزه جرم‌شناسی می‌پردازد که بیشتر شامل منابع خارجی است. کتاب افزون بر دیباچه مفصل، دارای فهرست اختصاری در ابتدا، «فهرست تحلیلی» در آخر، فهرستی از منابع با عنوان «کتاب‌شناسی فارسی درباره زندان» رانیز دربردارد. این کتاب‌شناسی مشتمل بر معرفی ۴۹ کتاب، ۳۹ مقاله و ۴۵ پایان‌نامه می‌باشد. هر مقاله داری چکیده و فهرست منابع مورد استناد می‌باشد.

دانشنامه علوم جنایی اقتصادی. به کوشش امیرحسن نیازپور؛ با همکاری گروهی از استادان و پژوهشگران علوم جنایی سراسر کشور افشین آذری متین... [و دیگران]: به سفارش وزارت دادگستری، سازمان تعزیرات حکومتی؛ معاونت توسعه مدیریت و منابع اداره کل آموزش و پژوهش. تهران: نشر میزان، ۱۳۹۷. ۹۰۲ ص.

سازمان تعزیرات حکومتی قوه قضائیه با هدف شناخت کارایی این سازمان و نقش آن در زمینه کاهش جرم در پی تهیه و تدوین دانشنامه مذکور برآمده است. از ویژگی این منبع شناسایی انواع جرم‌های اقتصادی و همچنین رویکردهای علمی کاربردی آن است. این نوشتار داری ۱۲۷ مدخل است که با مشارکت ۱۱۶ نویسنده از ۳۷ دانشگاه داخل کشور تهیه و تدوین شده است. تعدادی از مدخل‌های این منبع عبارت شامل مباحثی مانند اختلاس، پولشویی، جرم اقتصادی، جرم‌های خاص بانکی، جاسوسی اقتصادی، جرایم یقه سفیدها، حقوق رقابت، حقوق سلامت، سازمان تجارت جهانی، سازمان خصوصی سازی، شورای رقابت، گران فروشی و نظریه انتخاب عقلانی می‌باشد.

دانشنامه‌ی مختصر اقتصاد. دیوید هندرسن؛ ترجمه‌ی محمدصادق الحسینی، محسن رنجبر؛ ویرایش مقابله‌ای افشین خاکباز. تهران: مرکز، ۱۳۹۷. یازده، ۶۳۵ ص.

کتاب حاضر یکی از مهم‌ترین کتاب‌ها در زمینه دانش اقتصادی است و شامل ۱۷۰ مقاله و حدود ۱۱۰ زندگی‌نامه اقتصاددانان مشهور می‌باشد که به کمک ۱۵۰ تن از مشاهیر علوم اقتصادی نوشته شده است. در میان نویسندگان این کتاب، چندین برنده جایزه نوبل اقتصاد، چندین رئیس شورای مشاوران اقتصادی روسای جمهور مختلف آمریکا، چندین روزنامه‌نگار معروف در حوزه اقتصاد و نیز اقتصاد دانانی که در زمره برترین متخصصان موضوعی هستند، به چشم می‌خورند. وال استریت ژورنال این کتاب را «اقتصاد در جملاتی کوتاه و قدرتمند» نامیده است، مجله بررسی کتاب میدوست، آن را کتابی «ایده آل و ضروری برای هر فرد علاقه‌مند به اقتصاد و نیز برای همه کتابخانه عمومی و تخصصی و دانشگاهی» دانسته است.

مجله پالیسی نیز آن را «بهترین کتاب برای مردم در یادگیری اقتصاد و فهمیدن اینکه اقتصاد دانان مسایل را چگونه تحلیل می‌کنند»، می‌داند. دیوید هندرسن ویراستار کتاب، دانشیار اقتصاد در دانشکده علوم دریایی و عضو موسسه تحقیقاتی هوور در دانشگاه استنفورد است. ویرایش اول کتاب در ۱۹۹۳ صورت گرفته است و ترجمه حاضر از روی چاپ ۲۰۰۸ می‌باشد. در ابتدای کتاب مقدمه مترجمان و مقدمه ویراستار انگلیسی، فهرست الفبایی مقاله‌ها (فارسی - انگلیسی)، فهرست الفبایی مقاله‌ها (انگلیسی - فارسی)، فهرست الفبایی زندگی‌نامه تنظیم شده است. همچنین در انتهای کتاب پیوست‌های مربوطه شامل برندگان جایزه نوبل در علوم اقتصادی، روسای شورای مشاوران اقتصادی آمریکا، روسای انجمن اقتصاد آمریکا و همچنین «نمایه کتاب» آمده است. تمام مقاله‌ها امضادار می‌باشد و در پایان هر مدخل نیز منابع مورد استناد و همچنین منابعی «جهت مطالعه بیشتر»، الفبایی شده است.

راهنمای کاربردی مقررات صادرات و واردات: «ویرایش جدید» با آخرین تغییرات جدول مقررات صادرات و واردات... ایرج زینالزاده.
تهران: شرکت چاپ و نشر بازرگانی، وابسته به موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی، ۱۳۹۷.
[۲۵۶] ص: جدول.

این کتاب مجموعه‌ای از جدول‌های تعرفه‌ای و نرخ حقوقی ورودی، قانون و آیین‌نامه مقررات صادرات و واردات می‌باشد. در این زمینه‌ها به تمامی ابهامات و سوالات پاسخ دهد و اطلاعات پراکنده قوانین تجاری را به طور یک جا به مدیران واحدهای تولیدی، تجاری، حمل و نقل، سرمایه‌گذاران، دانشجویان اقتصاد، مدیریت بازرگانی، و صنایع، مهندسی صنایع ارائه دهد. مطالب کتاب در هفت فصل کلی تنظیم و ذیل آن موارد مربوطه آورده شده است که به ترتیب شامل کلیات، کاربرد مقررات صادرات و واردات، کاربرد مقررات درسایر موارد، تخفیفات و معافیت‌های گمرکی، برخی از قوانین و مصوبات کاربردی، راهنمای مراجعه به جدول مقررات صادرات و واردات، راهنمای شناخت طبقه بندی کالا در جدول و مقررات صادرات و واردات می‌باشد.

روشنفکران جهان عرب: معرفی آرا و آثار یکصد چهره فکری - فرهنگی معاصر جهان عرب ترجمان جهان اسلام.
پژوهش مسعود فکری و همکاران؛ نگارش مریم صالحی؛ به کوشش خانه متن سین؛ ویراستار مرضیه اکبریور.
تهران: ترجمان علوم انسانی، ۱۳۹۷.

زندگینامه یکصد پژوهشگر، شاعر و نویسنده تاثیرگذار در جریان‌های فکری و فرهنگی معاصر جهان عرب در این کتاب به تفصیل آورده شده است. این پژوهش برپایه شخصیت‌ها شکل گرفته است ولی از هرگونه تحلیل و تفسیر به دور می‌باشد. البته به دلیل وابستگی آنها به جریان‌های فکری، جریان‌شناسی جهان عرب در دوران نیز بررسی شده است. همچنین ملاک‌گزینش این شخصیت‌ها، میزان تاثیر آنها در جریان فکری جهان عرب صرف نظر از جغرافیا و دین و مذهب است. زندگینامه‌ها الفبایی و در ساختار ویژه تدوین شده‌اند، تمامی مدخل‌ها در قالب موضوعات و موارد یکسان تنظیم شده‌اند و به این نحو یکپارچگی مقاله‌ها در سراسر کتاب حفظ شده است. صفحه اول هر مدخل به نام، تاریخ تولد و محل آن، تخصص و گرایش فکری و صفحه شخصی فرد در فیس بوک، اختصاص دارد و به ترتیب بدنه اصلی مقاله، مقدمه، سوابق تحصیلی، سوابق اجرایی، جوایز، مهم‌ترین آثار، گزیده نظریات، گرایش فکری فرد و پیوست‌های مربوطه را دربر دارد. «نمایه» آخر کتاب و نظام ارجاعی آن نشان از دقت در امر دستیابی به مطالب است. از جمله شخصیت‌هایی که در این منبع مدخل شده‌اند، احمد امین، عباس محمود العقاد، ناجی علی، نزار قپانی، نجیب محفوظ، ادوارد سعید، محمد حسنین هیکل را می‌توان نام برد.

عناوین مجرمانه. تهیه و تنظیم مرکز مطبوعات و انتشارات قوه قضائیه؛
بروزرسانی و ویرایش علمی افشین عبداللهی، رضا رحیمی دهنسوری.
ویرایش ۲.

تهران: مرکز مطبوعات و انتشارات قوه قضائیه، ۱۳۹۷.

هدف از تدوین این کتاب آگاهی شهروندان از قوانین کیفری مصوب مجلس به زبان ساده است. از آنجا که حقوق کیفری روز به روز پیچیده ترمی شود، آشنایی با قوانین برای تمامی افراد یک امر ضروری است تا بدانند که چه اعمالی جرم محسوب می‌گردد و از ارتکاب آن خودداری نمایند. کتاب عناوین مجرمانه منبعی طبقه‌بندی شده است که ضمن گردآوری مهم‌ترین قوانین کیفری، عنوان مجرمانه مندرج در هر ماده قانون، نوع و میزان مجازات، قانون مربوطه، سال و مرجع تصویب آن را به زبان ساده و روان در جدول قرار داده است. نکته مهم اینکه آخرین نسخه به روز شده قوانین مربوطه در این منبع درج گردیده است. این اثر دارای سه فهرست می‌باشد، فهرست کلی در ابتدای کتاب، فهرست تفصیلی عناوین مجرمانه و فهرست الفبایی عناوین مجرمانه که در انتهای منبع تنظیم شده است. فهرست تفصیلی براساس موضوع کلی انواع جرم را طبقه‌بندی و در ذیل آن موضوعات فرعی را با ذکر ردیف و شماره صفحه، ذکر می‌کند. در فهرست الفبایی به راحتی انواع عناوین قابل بازیابی است. بدنه اصلی کتاب در ۳۷۴ صفحه، عناوین جرم‌ها را در ۱۶۴۰ فقره تفکیک و تقسیم نموده است. سپس انواع آن را در جدول هشت ستونه برحسب تعریف مندرج در سرستون آن که عبارت از شماره، عنوان جرم، تعریف قانونی، نوع و میزان مجازات، شماره ماده، عنوان قانونی، تاریخ مرجع تصویب و توضیحات مربوطه می‌باشد، آورده است. این منبع به عنوان کتاب‌دستی حقوق دانان، قضات، وکیلان، دانشجویان رشته حقوق می‌تواند مورد استفاده قرار گیرد.

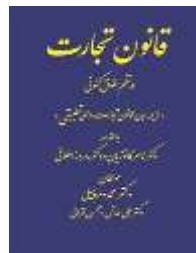
قانون آیین دادرسی مدنی در نظم حقوقی کنونی (تفسیری، تشریحی، انتقادی و تطبیقی) منطبق بر قانون مصوب ۱۳۷۹/۰۱/۲۱ با لحاظ آخرین اصلاحات و الحاقات بعدی و آخرین دکترین حقوقی. سعید صالح احمدی.
تهران: کتاب آوا، ۱۳۹۷.
۱۲۱۴ ص.

آیین دادرسی مدنی کتاب دستی و ابزار کار حقوق دانان به شمار می‌آید و این قانون به انضمام آرای وحدت رویه هیئت عمومی مهم ترین منبع برای حل اختلاف مدنی و تجاری است و در صورت تسلط همه جانبه می‌تواند به طور موثر راهگشای موارد اختلافی باشد. مطالب این منبع در نه باب به صورت موضوعی تنظیم شده است و هر باب شامل فصول و مباحث خاص تر می‌گردد. نه باب کلی کتاب عبارت از صلاحیت دادگاه‌ها، وکالت در دعاوی، دادرسی نخستین (یازده فصل)، تجدید نظر، فرجام خواهی، مواعد، داوری، هزینه دادرسی و اعسار، مطالبه خسارت و اجبار به انجام تعهد و سایر مقررات می‌باشد.

قانون تجارت در نظم حقوقی کنونی (با اصلاحات و اضافات). مولفان محمد دمرچیلی، علی حاتمی، محسن قرائی؛
با مقدمه ناصر کاتوزیان و بهروز اخلاقی.
تهران: دادستان، کتاب آوا، ۱۳۹۷.
ص. ۱۰۸۴

کتاب حاضر ویرایش جدید این عنوان می‌باشد که در سال‌های مختلف توسط ناشران متفاوت چاپ گردیده است. فهرست کلی مطالب شامل قوانین، تصویب نامه، نظامنامه، آیین نامه، آرای وحدت رویه هیات عمومی است. ویژگی این مجموعه در یازده بند توجه خواننده را جلب می‌نماید که عبارت از تفسیر ماده به ماده قانونی، تفسیر مواد قانونی، رعایت ترتیب آراء، استفاده از نظریات مشورتی اداره حقوقی، اهتمام در مراجعه به همه منابع، مراجعه به نظریه‌ها و ذکر مآخذ، ذکر قوانین، ارجاع به مواد قانونی، آیین دادرسی شرکت‌ها، جرائم و مجازات‌ها می‌باشد. در انتهای کتاب ضمیمه آیین دادرسی، آیین دادرسی شرکت‌ها، آیین دادرسی در ورشکستگی و طرح اصلاح موادی از تجارت و فهرست موضوعی الفبایی مطالب به چشم می‌خورد.

مجموعه قوانین کاربردی حقوق نفت، گاز و پتروشیمی.
گردآوری علی کمیلی پور.
تهران: جنگل، جاودانه، ۱۳۹۷.
ل، ۶۶۷ ص.

در این منبع برای جلوگیری از اتلاف وقت قوانین جاری نفت و گاز با گستره وسیعی از حل اختلافات، محیط زیست و دیگر موارد مربوط در یک جلد فراهم شده است تا دسترسی ساده به قوانین میسر گردد. کتاب مشتمل بر شش فصل است که به ترتیب عبارت از قوانین، تصویب‌نامه‌ها، آیین‌نامه‌ها، بخشنامه‌ها، دستورالعمل‌ها، شیوه‌نامه‌ها، آرای دیوان عدالت اداری و ضمیمه متشکل از قراردادهای امتیاز دادرسی و کنسرسیوم می‌باشد.

